

HAKAN YEKBAŐ*

Tırnakçı-zâde Mehmed Sa'îd Zîver Bey ve Mensur Şitâiyyesi

Tırnakçı-zâde Mehmed Sa'îd Zîver Bey and The His Şitâiyye in the Form of Prose

Ö Z E T

Klasik edebiyatımızda kış mevsimi dolayısıyla kaleme alınan ve kış tasvir eden Şitâiyyelerin Şimdiye kadar yapılan çalışmalarında genelde manzum olarak yazıldığı tespit edilmiştir. Fakat incelememize konu olan Tırnakçı-zâde Zîver Bey'e ait Şitâiyye, mensur olarak yazılmıştır. Mensur Şitâiyyede 19. asırda Bolu vilayetinde oldukça soğuk geçtiği anlaşılan kış mevsimi süslü nesir diyebileceğimiz bir üslupla anlatılmıştır. Edebî bir dille yazılan bu eser, bugünkü bilgilerimize göre türünün ilk ve tek örneğidir.

ANAHTAR KELİMELE R

Şitâiyye, Zîver Bey, Bolu, kış, mensur Şitâiyye.

ABSTRACT

Through the recent studies, it is known Şitâiyye, know as winter poems, was generally written verse in our classical literature. Yet, the Şitâiyye written by Tırnakçı-zâde Zîver Bey and which is the subject of our research was written in prose. In this Şitâiyye in the form of prose, the bitter winters in Bolu in the 19th century has been reflected in the style of an embellished prose. This work written in a literary language is the first and only type of its kind.

KEYWORDS

Şitâiyye, Zîver Bey, Bolu, winter, prose Şitâiyye.

Giriş

Şair ve yazarların milletlerin hayatına en önemli katkısı hiç şüphesiz içinde yaşadıkları toplumun sosyal hayatını bütün canlılığıyla gözler önüne sermeleridir. İşte klasik edebiyatımıza mensup Şair ve yazarlar da bu vesileyle eserleri vasıtasıyla yaşadıkları toplumun sosyal ve kültürel yaşamını yani "Osmanlı" olan her şeyi anlatmaya çalışmışlardır. Bu çerçevede Osmanlı toplumunun sosyal hayatını büyük ölçüde etkileyen kış ve kışın tabiat ile insanlar üzerindeki etkilerini anlatan edebî nitelikte eserler vücuda getirilmiştir. Genel olarak Şitâiyye olarak adlandırılan bu eserler, Osmanlı toplum hayatının kültürel zenginliğini göstermesi bakımından önemli edebî türler arasında yer almaktadır.

Şitâiyye terim olarak; "kışlık, kışa mensup ve müteallik, kış tedârikleri" (Şemseddin Sâmi 2004: 770) gibi anlamlara gelmektedir. Klasik edebiya-

* Türk Dili Okutmanı, Cumhuriyet Üniversitesi Türk Dili Bölümü, Sivas. (hakyek@gmail.com)

tımızda bir edebî tür olarak şitâiyyeler ile ilgili olarak genelde manzum olduğundan ve özellikle kaside nazım şekliyle yazıldığından hareketle tanımlar yapılmıştır. Tâhirü'l-Mevlevî, şitâiyyeyi “*Kış münasebetiyle şitâ (kış) tasvir edilerek yazılan kasîdeye denilir.*” (1973: 139) şeklinde tanımlamaktadır. M. Zeki Pakalın, şitâiyyenin “*Kış vesilesiyle ve soğuklar tasvir edilerek yazılan kasidelere verilen ad*” (2004: III/358) olduğunu ifade etmektedir. Döndü Akarca ise klasik edebiyatımızda kış ve kışla ilgili kavramları konu edinen kaside nesiplerine şitâiyye denildiğini belirtmektedir (2003: 2). Metin Akkuş, şitâiyyelerin sadece kasidelerde değil mesnevilerin kış konulu bölümlerinde veya kış tasvirine yer veren gazellerde ve kıt’alarda da karşımıza çıktığını söylemektedir (2007: 242) ki şimdiye kadar yapılan değerlendirmeler içinde en kapsayıcı ve doğru olanı budur. Çünkü şitâiyyelerin çoğunluğunun kaside nazım şekliyle yazılmış olması, şitâiyye ile ilgili yapılacak tanımlamalarda sadece bu nazım şeklinin esas alınmasını iktiza etmez. Bu çerçevede klasik edebiyatımızda kar konusuna yer veren berfiyyelerin de şitâiyye başlığı altında değerlendirilmesi gerektiğini söyleyen Metin Akkuş, şitâiyyelerin *kış ve soğuk tasvirine yer veren metinler* olduğunu söylemenin daha doğru olduğunu ifade etmektedir (2007: 241-242).

Görüldüğü gibi klasik edebiyatımızda şitâiyyelerle ilgili bilgi verilirken bu tür eserlerin genelde manzum olduğundan hareketle tanımlar ve değerlendirmeler yapılmıştır. Klasik edebiyatımızda birçok şairin, özellikle kaside nazım şekliyle şitâiyye yazdığı bir gerçektir. Fakat yukarıda belirtildiği gibi sayıları az da olsa diğer nazım şekilleriyle de şitâiyyeler yazılmıştır. Tüm bunlara karşın klasik edebiyatımızda mensur olarak yazılmış bir şitâiyye örneği de bulunmaktadır. 19. asır klasik şairlerinden olan Tırnakçı-zâde Zîver Bey’e ait olan mensur şitâiyye, bugünkü bilgilerimize göre türünün tek örneği olduğu gibi muhtevası ve özellikle bir şehirde geçen kışı konu edinmesi bakımından da farklılıklar arz etmektedir.

Tırnakçı-zâde Zîver Bey’e ait olan mensur şitâiyyeden bahsetmeden önce klasik edebiyatımızda yazılmış şitâiyyelerle ilgili bazı değerlendirmelerde bulunmak faydalı olacaktır.

Klasik Türk Edebiyatında Şitâiyyelere Genel Bir Bakış

Şitâiyyelerde kış tasvirleri yapılırken kışın insanlar ve doğa üzerindeki çoğunlukla menfî tesirleri üzerinde durulmuştur. Günümüzde modern hayatın getirdiği teknolojik gelişmeler ve değişen iklim şartları sayesinde sosyal hayatımıza çok fazla tesir etmeyen kış, klasik Osmanlı toplumu için istenmeyen oldukça sıkıntılı ve kasvetli bir zaman dilimini ifade etmektedir. Klasik şairlerimiz bir anlamda canlılığın, güzelliğin sembolü olan baharın karşısında kışı ve soğuğu tükenmişliğin, sıkıntının bir simgesi olarak düşünmüşlerdir. Öyle ki kış sadece sosyal hayatı olumsuz olarak etkilemekle kalmaz; mecaz anlamıyla insan yaşamının son dönemini temsil etmesi ve tükenmişlik, sıkıntı, buhran, gam, üzüntü gibi olumsuzluk ifade eden duyguların sembolü (Akkuş 2007: 242) olması sebebiyle de insan muhayyilesinde genellikle menfî bir yere sahiptir. Birçok divan şairi, kışın insanlar üzerindeki olumsuz etkisini beyitler ile dile getirmişlerdir:

Garîb olanlar olur fakr u killet ile bu dem
Gam-ı şitâ ile her gûşede terâne-serâ

Eger başını sokar kollarını pîr ü cüvân
Ururlar arkasına şiddet ile sanki 'asâ

Yahya Bey (Çavuşoğlu 1977: 111)

Gündüzün halk çerâğ ile ararlar güneşi
Bulmayıp derd ile bir pâre od oldu her dil

Necâtî Beg (Tarlan 1992:80)

Öldürürdi cümle 'âlem halkını Nemrûd-ı berd
Ger gülistân itmeyeydi âteşi Hayy ü Kadîr

Mesîhî (Mengi 1995: 52)

Kış, mecâzî anlamda insanların yaşlılık dönemine de benzetilmiştir. İshak Çelebi; çektiği sıkıntılardan dolayı erken yaşlanmasını, kışın bahardan önce gelmesine benzetmiştir. Bu yüzden gençliğinin kıymetini de yaşlanınca anlamıştır:

Hayfâ n'idem ki gamdan agardum cüvân iken
Kim gördi bunu kim yaga evvel bahâr berf

Kadr-i şebâbı bildürür insâna pîrlük
Olur çü âteşe sebeb-i i'tibâr berf

İshak Çelebi (Çavuşoğlu
ve Tanyeri 1990: 45)

Doğal olarak kıştan insanlar kadar doğadaki birçok varlık da etkilenmektedir.

Özellikle bitkiler, kışın gelmesiyle birlikte soğuktan en çok etkilenen varlıklardır:

Başında kar saçığı sarık arkada sâde
Nice gezer bu soğuklarda bilmezem ar'ar

Şitânın etdiği bîdâdı mülk-i gülşende
Efendi binde birin söylesem dolar defter

Ayağı tonmadı mı havzın evvelâ başdan
Ya düşmedi mi çenârın eli çemende meger

Hazân yeli eser etmiş misâl-i rîh-i merak
Bu hastelik beden-i servi korkarım sarsar

Nedîm (Macit 1997: 54)

Klasik şiirimizin yaşanan gündelik hayatla birebir ilişkisini gösteren şitâiyyeler, zaman zaman şairlerin ruhsal durumlarını yansıtırçasına müspet anlam içerecek şekilde de bahse konu olmuştur:

El-kıssa ol bisâtta ben germ-i şevk olup
Aldım metâ-i zevk verip nakd-i ihtiyâr

Fuzûlî (Akyüz vd. 2000: 115)

Bin rûz-ı bahâr ile harîdârı olurdum
Bir kış gicesi sohbeti virilse mezâda

Seyyid Vehbî (Dikmen 1991: 111)

Görüldüğü gibi şitâiyyelerde kış anlatılırken kışın insan ve mekân üzerindeki olumlu veya olumsuz etkilerinden de bahsedilmektedir. Bu bakımdan şitâiyyeleri, Osmanlı sosyal hayatının aynası olarak değerlendirilebiliriz. Kışın karşısında klasik şairlerimizin duyguları ve yansıttıkları, bir anlamda geleneksel Osmanlı toplumunun kışa bakış açısı hakkında bizlere bilgi vermektedir. Genel olarak bakıldığında da kış, insanlar ve tabiat üzerinde olumsuz etkilere sahiptir. Baharın karşısında

düşünülen kışın gelişyle eğlence hayatı sona ermektedir. Kışla birlikte insanlar evlerine kapanmakta ve ruh halleri de değişmektedir. Birkaç istisna dışında klasik şairlerimizin kışa bakış açısı genellikle bu minval üzere olmuştur. İleride de değineceğimiz gibi özellikle bahar veya yazın, kış ile münakaşalarını sembolik bir dille anlatan eserler bu bakış açısını yansıtan en güzel örneklerdir.

Bu kadar zengin bir muhtevaya sahip olan şitâiyyeleri incelediğimizde aslında aralarında bazı farklılıklar olduğu görülecektir. Klasik edebiyatımızdaki şitâiyyelerin biçim özelliklerine baktığımızda üç ana başlık altında değerlendirmek mümkündür:

1. Manzum Şitâiyyeler:

Bu gruptaki şitâiyyeler; genellikle kaside, kıt'a, gazel ve mesnevî nazım şekilleriyle yazılmıştır. Klasik edebiyatımızda ağırlıklı olarak manzum olarak yazılan şitâiyyeler, muhteva bakımından kendi arasındakiye ayrılmaktadır:

a) *Klasik Şitâiyyeler:*

Şitâiyyelerin geneline baktığımızda kaside nazım şekliyle yazıldıklarını söyleyebiliriz. "*Klasik şitâiyyeler*" olarak adlandırabileceğimiz bu tür şitâiyyelerin özellikle kasidelerin teşbib bölümlerinde yer aldığını ve müstakil olarak yazılmadıklarını görmekteyiz. Yani klasik tarzdaki şitâiyyeler, bir kasidenin giriş bölümünde kış ve soğuk konusunu ele alan edebî türlerdir. Bu türdeki şitâiyyelerde kışın, insanlar ve tabiat üzerindeki etkilerinden bahsedildikten sonra kasidenin asıl yazılış amacına yani medhiye bölümüne geçilir. Bu tarzdaki şitâiyyelerde çoğu zaman başlıkta, yazılan kasidenin hem şitâiyye olduğu hem de kimin övgüsünde yazıldığı belirtilir. Örneğin; "*Şitâiyye Der Sitâyiş-i Hasan Paşa*" (Mengi 1995: 52), "*Kasîde Der-Medh-i Mehemed Efendi Dâmâd-ı Râziye Kadın Kâdî-i Burusati'l-Mahrûsa*" (Okuyucu 1994: 103), "*Kasîde Der-Medh-i Defterdâr Emîn Efendi*" (Okuyucu 1994: 128), "*Şitâiyye be-nâm-ı Müfti'z-zamân Ebu's-su'ûd*" (Küçük 1994: 53), "*Kasîde-i Mehmed Hân Aleyhi'r-rahmeti ve'l-Furkan*" (Tarlan 1992: 80), "*Şitâ'iyye Der-Sitâyiş-i Nakîbü'l-Eşrâf Kudsî-zâde eş-Şeyh Muhammed Efendi*" (Coşkun 1990: 185), "*Şitâiyye Der-Sitâyiş-i Hazret-i Vezîr-i A'zam 'Abdullah Paşa*" (Yurttaş 2007: 300),

“*Kasîde-i Şitâiyye-i Rengîn Der-Vasf-ı Vâlî-i Bağdâd Süleymân Paşa-yı Gevher-nigîn*” (Kadioğlu 2003: 161), “*Şitâiyye Berây-ı Sultân Murâd Hân*” (Tulum ve Tanyeri 1977: 116).

Klasik edebiyatımızda yukarıda isimleri yazılan kasideler dışında da pek çok örnek bulunmaktadır. Yukarıdaki şitâiyyeler ve benzerlerinde kasidelerin nesîb bölümünde kıştan bahsedildikten sonra övgü (medhiye) bölümü gelmektedir. Yani bu tür şitâiyyeler müstakil olarak kıştan bahseden veya özellikle bir şehirde yaşanan bir kışı anlatan manzumeler değildir. Bu türdeki şitâiyyeler, sadece bir kasidenin nesîb bölümünde yer aldıkları gibi fahriye ve dua bölümlerinde de yer alabilirler.

Bazı kasidelerde ise yine nesîb bölümünde şitâiyye olmasına rağmen asıl bölüm farklılık arz etmektedir. Fuzûlî'nin şitâiyyesi buna en güzel örnektir. Fuzûlî'nin 45 beyitlik kasidesinde nesîb bölümü (1-12. beyitler) bir şitâiyyeden oluşmaktadır. Şâir, daha sonraki beyitlerde kış ile kendi yaşamı arasında bağ kurmak suretiyle çektiği sıkıntılardan, hayatındaki olumsuzluklardan bahsetmektedir. Fuzûlî'nin şitâiyyesi bu yönüyle yukarıdaki diğer şitâiyyelerden ayrılrsa da genel özellikleri itibariyle müstakil bir şitâiyye sayılmaz.

Klasik edebiyatımızda şitâiyyelerin sadece kaside nazım şekliyle yazılmadığını daha önce ifade etmiştik. Şitâiyyeler sayıları az da olsa diğer nazım şekilleriyle de yazılmıştır. Farklı nazım şekilleriyle yazılmış şitâiyyelerden bazıları şunlardır:

Tespitlerimize göre Enderunlu Halîm, mesnevi nazım şekliyle bir şitâiyye yazmıştır. 37 beyitlik şitâiyye, “*Kasîde-i Şitâiyye Berây-ı Re'fet Çelebi*” başlığını taşımaktaysa da şekil itibariyle bir kaside değil mesnevîdir (Turgutlu 2008: 53-57).

Ayrıca bazı mesnevilerde kış konulu beyitler de geçmektedir. “*Leylâ vü Mecnûn*” mesnevisinin 2824-2836. beyitler arası şitâiyye örneğidir (Doğan 2000: 504-507). Yine Lâmi'î'nin Bursa Şehrengiz'inde 600-612. beyitler arası mesnevi nazım şekliyle yazılmıştır (Akkuş 1987: 140-141).

Klasik edebiyatımızda gazel ve kıt'a nazım şekliyle yazılan şitâiyyeler bulunmaktadır. Bu şitâiyyeler, övgü amacıyla yazılmış olmasalar da klasik şitâiyyeler içinde değerlendirmeye alınmıştır. Çünkü ör-

nek olarak verilen gazellerde ve kıt'alarda anlatılan kış, özellikle bir şehirde yaşanan kış değıldir. Yukarıdaki örneklerde olduğu gibi daha soyut ve genel bir kış ifade etmektedir. Bâkî'nin "*Der-vasf-ı Şitâ*"sı (Küçük 1994: 441) kıt'a nazım şekliyle yazılmış şitâiyyeye örnektir. *Ahmet Paşa Divanı*'ndaki 92. gazel (Tarlan 2005: 227), *Bâkî Divanı*'ndaki 103. gazel (Küçük 1994: 164), *Zâtî Divanı*'ndaki; 580 (Tarlan 1970: II/84), 718 (Tarlan 1970: II/222), 1059 (Çavuşoğlu ve Tanyeri 1987: III/35), 1604 (Çavuşoğlu ve Tanyeri 1987: III/386) numaralı gazeller ile Yahyâzâde Âsaf'ın şiirlerinden 5. gazel (Güfta 1999: 136) ise kış konu edinen gazellerdir.

b) *Özellikle Bir Şehrin Kışını Konu Edinen Manzum Şitâiyyeler:*

Bu tür şitâiyyelerin en önemli özelliği, klasik şitâiyyelerde olduğu gibi genel ve soyut bir kıştan bahsetmemeleridir. Özellikle bir şehirde geçen kıştan ve soğuktan bahseden bu gruptaki şitâiyyelerin nazım şekli bakımından diğerlerinden farkı yoktur. Şehir şitâiyyeleri de tıpkı klasik şitâiyyelere benzer şekilde kaside, kıt'a gibi nazım şekilleriyle yazılmıştır. Sadece yukarıda daha önce bahsi geçtiği üzere tespitlerimize göre klasik edebiyatımızdaki şimdilik bilinen tek örnek olan Tırnakçı-zâde Zîver Bey'e ait mensur şitâiyye, şekil itibariyle farklılık arz etmektedir.

Bir şehrin kışını konu edinen şitâiyyelerde tarih kasideleri ve kıt'aları ağır basmaktadır. Şairler, özellikle bir şehirde çok sert geçen bir kışın ardından tarih düşürme ihtiyacı hissetmişlerdir.

Bu tür şitâiyyelerden biri de Yahyâ-zâde Âsaf'ın "*Târîh-i Berf ü Yah*" başlıklı manzumesidir. Musammat kaside nazım şekliyle yazılmış olan manzume 1329/1911 yılında Antakya'da yaşanan şiddetli soğuklardan ve kıştan bahsetmektedir (Güfta 1999: 37). Şitâiyyede aniden bastırılan kış yüzünden insanların kaçacak yer aradığı ve de sular dahil tabiattaki her şeyin donduğu anlatılmaktadır:

Birden hüçüm itdi şitâ göstermesün Hak bir daha
Öyle soguk oldı hevâ tâb-âver olmaz şîr-i ner

Bir öyle kar virdi İlâh oldı sefid hâk-i siyâh
Elbette dir bî-iştibâh insân dahi *eyne'l-mefer*

Âsaf (Güfta 1999: 119)

Yine milâdî 1911 yılındaki kış için Kıratoğlu Emîn (1884/1934) tarafından hece vezniyle yazılmış “Kar Destânı” da (Dörtbudak 2003: 181-184) Urfa’da 45 gün süreyle kesilmeden yağın kar üzerine yazılmış bir şitâiyyedir. 1911 kışı Urfa’da öyle şiddetli geçmiştir ki halk aç kalmış, kurtlar şehre inmiş, kömür bile dirhemle satılır hâle gelmiştir. Hatta Fırat ve onun bir kolu olan Murat nehri donduğundan kervanlar üzerinden rahatlıkla geçebilmişlerdir. Şair, olayı geniş bir şekilde anlattığı 18 dörtlükten oluşan bir şitâiyye yazmıştır. Rûmî takvime göre 1327 yılında gerçekleşen şiddetli kışın anlatıldığı manzume, 6+5= 11’li hece ölçüsüyle yazılmıştır. Şitâiyyede yaşanan âfet, şairin gözünden realist diyebileceğimiz bir bakış açısıyla tasvir ve tahkiyevî anlatım teknikleri kullanılarak oldukça canlı bir şekilde gözler önüne serilmiştir:

Bir kar verdi Mevlâ nev’-i belâdan
 Âfet yağar gibi yağdı semâdan
 Devâmı kırk beş gün indi hevâdan
 Gark eyleyip gitdi bütün cihânı

Çok evler yıkıldı karın ucundan
 Kurtlar memlekete doldu acından
 Kimini kaçırdı kapup kıçından
 Kimine eyledi başka ziyânı

...

Murâd’ın üstünü buzlar bürüdü
 Geçdi üzerinden kervân yürüdü
 Nice cânlar kar altında çürüdü
 Gözler görmez ola böyle yamanı

...

Kömür dirhem ile satıldı ey yâr
 Gübre yok hamâmlar kapandı nâ-çâr
 Hezveli¹ sorarsan yüksekten uçar
 Dörde beşe çıkdı ağaç batmanı

Kıratoğlu Emîn (Dörtbudak 2003: 181-183)

¹ Hezvel: Mahallî ağızda kömür kırıntısı, kömür tozu (Urfalı Kemal Edip 1991: 114).

Arpaemîni-zâde Mustafa Sâmî'nin de özellikle bir şehirde geçen kışı anlattığı iki şitâiyyesi vardır. Şair, III. Ahmed'in Edirne'yi ziyareti sırasında yaşanan kışı anlatan iki şitâiyye yazmıştır. "*Kasîde-i Şitâ'iyye Berây-ı Sultân Ahmed Hân-ı Sâlis*" başlıklı ilk şitâiyye, 18 beyittir (Kutlar 2004: 134-136). Manzumenin başlığından Sultan Ahmed'in övgüsü için yazıldığı anlaşılıyorsa da 18 beytin tamamında Edirne'de yaşanan kıştan bahsettiği için müstakil bir şitâiyyedir.

Divandaki diğer şitâiyye 19 beyitten müteşekkildir (Kutlar 2004: 247-249). Sâmî, bu şitâiyyeyi Sultan Ahmed'in damadı Ali Paşa'nın isteği üzerine hezl-âmîz tarzda, yani latife ile karışık bir şekilde yazmıştır (Kahramanoğlu 1995: 276). Şair, ilk beyitten itibaren latifeli bir üslupla Edirne'deki kışı anlatmaya başlar:

Şitâda Edrine şehri garîb hâletde
Ki i'tidâl ile âb u hevâ bürûdetde

...

Bahârı gerçi cevâhir-nisâr imiş turalım
Velik buzlu güher gibi kadr u kıymetde

...

Yine Sitânbul ile da'vî-i tesâvîde
Edirne halkı 'aceb rütbe-i hamâkatde

Sâmî (Kutlar 2004: 247-249)

Ahmed Bâdî'ye ait kıt'a da özellikle bir şehir kışını konu edinen şitâiyyeler arasında yer almaktadır. Şairin yazmış olduğu kıt'alardan biri yine Edirne'de yaşanan kıştan bahsetmektedir. Ahmet Bâdî kıt'asında; Edirne'nin her tarafını buzların kapladığını, zeminin ayna gibi olduğunu, bu yüzden de gökyüzünün zemînle aynı renkte görüldüğünü ifade etmektedir:

Buz bağladı bu kış taşup enhâr sû-be-sû
Yek-reng oldı arz u semâsı Edirne'nin

Bak sırr-ı Hakk'a dest-i felek ferş-i câm idüp
Âyîneleşdi şimdi fezâsı Edirne'nin

Ahmet Bâdî (C. II, s. 443)

Şair, bir diğer kıt'asında da Edirne'nin yaşadığı kıştan bahsetmektedir. Ahmed Bâdî, normal şartlarda dört mevsim boyunca Edirne'nin ikliminin yumuşak olduğunu fakat bu yıl Kasım ayından Şubat ayına kadar geçen sürede Erzurum'un kışını andıran bir soğuk yaşandığını ifade etmektedir:

Cârî olurdu vakt-i zamânıyla fasl-ı çâr
Var idi i'tidâl-i hevâsı Edirne'nin

Bu yıl kasımdan oldu şubata kadar medîd
Andırdı Erzurûm'ı şitâsı Edirne'nin

Ahmet Bâdî (C. II, s. 443)

Kenzî de yazdığı bir tarih manzumesinde bugün Makedonya sınırları içerisinde olan Kalkandelen'de yaşanan bir kıştan bahseder. Şair kıt'asında; 1245/1829 yılında Kalkandelen'de oldukça şiddetli geçtiği anlaşılan kış yüzünden az kalsın kendisinin de donacağını, halkın üşümek için çifte yorganlara sarıldığını ve güneş çıktığı hâlde uzun süre karın yerden kalkmadığını anlatır:

Az kalmışdı beni gark eylesün evvel sene
Tonayazdı cânımı yakdı şedîd âteş gibi

Sokdı hep Kalkandelen halkın ocaga künbede
Çifte yorgan kürke sardı 'ayn-ı müşevveş gibi

...

Yagdı bârân urdı gün mahv olmadı bir vechile
Kar ne demler orta yerde yatdı kaldı leş gibi

Kenzî (Fedai 1989: I/93)

Benzer bir şekilde Birrî'nin de Manisa'da yaşanan kışı tasvir ettiği bir şitâiyyesi vardır. Aynı zamanda bir tarih manzumesi olan şitâiyyede şiddetli geçen kış yüzünden Tuna ve Gediz nehirlerinin donduğu anlatılır. Şair, klasik şitâiyyelerde olduğu gibi yaz padişahının, kış sultanına yenildiğini ve geri çekildiğini söyleyerek manzumeye başlar:

Kıldı bî-tâb u tüvân pâdişeh-i sayfı kader
Çekdi sultân-ı şitâ mülk-i cihâna leşker

...

Hayf idüp pâdişeh-i sayfı kaçurdu 'adne
'Aceb olmaz sogusa halk-ı cihân ser-tâ-ser

Birrî (Erkul 1992: 220)

Kış, tüm insanları özellikle ehl-i zevki ve tabiatı olumsuz yönde etkilemiştir. İşret meclisleri bir anda dağılmış, herkes bir köşeye çekilmiş, soğuktan titremektedir. Bülbüller bile artık ötmemektedir. Kış, gül bahçesini harap etmiştir:

Bir zamân bülbül iderdi negamâta âgâz
Ana nâzüklük ile gûş tutardı gül-i ter

Bir zamân ehl-i safâ hayline sahrâlarda
Her şecer sâyeleri olmuş idi bir çâder

...

Şimdi bezm-i çemen erbâbı kaçup sermâdan
Muhtefî gûşe-i kâşânededir dir dir ditrer

...

Kıldı el-ân zemistân gülistânı harâb
Kalmadı hiç çemenistânda olan zînet ü fer

Birrî (Erkul 1992: 220-221)

Böyle bir soğuk daha önce Manisa'da görülmemiştir. Daha önceleri Erzurum'da ikâmet eden kış sultanı artık buraya yerleşmiştir:

Dahi bir vakte kadar belde-i Magnîsa'da
Böyle serdî-i hevâ görmedi hiç nev'-i beşer

Ezelî 'âdet-i me'lûfe bu kim olmuş idi
Erz-ı Rûm illeri sultân-ı zemistâna makar

Gerçi bu semte dahi şâh-ı şitâ hükmi ile
Lâ-cerem her sene bir kerre gelürdi leşker

Lîk sultân-ı şitâ şimdi ne hikmetdür kim
Eyledi bu tarafa kendüsi bi'z-zât sefer

Birrî (Erkul 1992: 221)

Şitâiyyenin son beytindeki tarih mısra'ından Gediz ve Tuna nehirlerinin aşırı soğuklardan 1116/1704 senesinde donduğunu anlamaktayız:

Birrî bu şiddet-i sermâda dinildi târîh
 “Ser-be-ser hem-çü Tuna tondı Gedûs oldu memer”

Birrî (Erkul 1992: 222)

Ankara’da 1153/1740 yılında yaşanan kışı konu edinen Râzî’nin “*Der-Târîh-i Şitâ*” başlıklı kıt’ası da müstakil şitâiyyelere örnek olarak verilebilir. Râzî, şitâiyyesinde Ankara’ya altı ay boyunca kesintisiz olarak kar yağdığını, soğuklar ve fırtına yüzünden köprü ve dükkânların yıkıldığını anlatır:

Oldı bir müştred şitâ tâ mihr-i cândan bed’ idüp
 Altı ay mikdârı yağdı arasın ketm itmeyüp

...

Bu bilâd-ı Ankara seddinde bir deryâ olup
 Komadı bir köprü dükkân yıkdı ser-tâ-ser gelüp

Râzî (Okur 1994: 350)

19. asır şairlerinden Âkif de benzer örnekleri gibi İstanbul’da yaşanan bir kışı anlatan kıt’a yazmıştır. Şair, kıt’asında Haliç’in donduğunu anlatırken Sütlice’nin kaymağı ile meşhur olduğuna gönderme yapar:

Kaymak elvirdi bugün Súdlice’den Eyyûb’a
 Görmüş ol gerden-i şîri tona kalmış deryâ

Âkif (Admış 2007: 461)

Bir şehirde yaşanan kışı konu edinen şitâiyyelere son örneği Bursalı Hâşimî’den vermek istiyoruz. Hâşimî yazmış olduğu bir tarih kıt’asında 1030/1620 yılında İstanbul Boğazı’nın donmasını anlatmaktadır. Hatta denizin donmasından dolayı insanlar rahatlıkla üstünde yürüyebilmektedir:

Sitanbul Üsküdâr ortası tondı kış katı oldı
 Geçer her cânibe âdem yürür hayf itmeyüp buzda

Hâşimî (Bulan 1993: 172)

Görüldüğü gibi bir şehirde yaşanan kışı konu edinen şitâiyyeler, muhteva bakımından müstakil sayılabilecek örneklerdir. Bu tür şitâiyyelerde amaç, sadece belli bir şehirde yaşanan kışı anlatmaktır. Elbette ki klasik şitâiyyelerde de muhtemelen hayâlî değil yaşanan gerçek kışlar anlatılmıştır. Fakat klasik şitâiyyeler, bir şehir için yazılan

manzumeler kadar somut ve canlı değildir. Çünkü şehir şitâiyyelerinde mekân ve hatta bazen tarih verilmek suretiyle bizzat şair tarafından canlı bir kış manzarası gözler önüne serilmektedir. Bu açıdan dikkat edilirse şitâiyyelerin bir kısmı tarih manzumesidir. Bu tür şitâiyyelerin en önemli tarafları sadece müstakil şitâiyye olmaları değildir. Aynı zamanda yaşanan kışların şairin ve toplumun hafızasında önemli bir şekilde yer ettiğini göstermesi bakımından önemlidir. Yaşanılan mekânda her yerin donması, soğuktan dolayı kıtlığın ortaya çıkması, ulaşım ve yakacak sıkıntısı, denizin donması gibi birçok durum insanların hafızasında unutulmayacak izler bırakmışlardır. Sanılanın aksine fil dişi kulelerde yaşamayan klasik şairlerimiz de bu kışlardan etkilenmişler ve edebî bir üslûpla toplumun kış karşısındaki duygularını ifade etmeye çalışmışlardır.

2. Münazara Tarzında Şitâiyyeler:

“Usûl ve âdâb dâ'iresinde mübâhase...” (Mehmed Bahaeddin 1997: 717) anlamına gelen münazara, klasik edebiyatımızda manzum ve mensur birçok örneği bulunan bir türdür. Genellikle birbirinden farklı veya zıt iki varlığın birbirlerine üstünlüklerini temsilî ve alegorik anlatım tekniklerinin yardımıyla tahkiyevî bir üslupla anlatan münazaralar; manzum, mensur veya manzum-mensur olarak yazılmışlardır.² Bu tür

² Klasik edebiyatımızdaki münazara geleneği ile ilgili olarak yapılan çalışmalardan bazıları için bk: Levend, Agah Sırrı (1988), *Türk Edebiyatı Tarihi*, Cilt: I, Ankara: TTK Yay., s.140-141.; Dirioz, Meserret (1980), “Türk Edebiyatında Münazara” *Milli Kültür*, Cilt: 2, Sayı:1, s. 20-22.; Aksoy, Hasan (1990), “Münazara”, *Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi*, Cilt: 6, İstanbul: Dergah Yay., s. 468-469.; Kızıltunç, Recai (2005), *Bursalı Lami-i Çelebi'nin Münâzara-i Sultân-ı Bahâr Ba-Şehriyâr-ı Şitâ Eseri* Erzurum: Atatürk Üniversitesi, Yayınlanmamış Doktora Tezi.; Eğri, Sadettin (2001), *Bir Bursa Efsanesi Münazara-i Sultan-ı Bahar Ba-Şehriyâr-ı Şita*, İstanbul: Kitabevi Yay.; Özkan, Feridun Hakan (1997), *Şaban-zade Mehmed Muhteşem ve Münazara-i Tiğ u Kalem'i*, Afyon: Kocatepe Üniversitesi, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.; Tanyıldız, Ahmet (2005), *Firdevsi-i Tavil Münazara-i Seyf u Kalem*, Ankara: Hacettepe Üniversitesi, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.; Sucu, Nurgül (2007), “Salim ve Muhavere-i Rind u Zahid Adlı Eseri”, *Türklük Bilimi Araştırmaları*, Sayı: 22, s. 119-148.; Köleoğlu, Mehmet (2002), *Fuzulî'nin Beng ü Bâdesi*, Elazığ: Fırat Üniversitesi, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.; Taş Hakan ve Ömer Zülfe (2007), “Nev'î'nin Münâzara-i Tûtî vü Zâğ Adlı Mesnevisi”, *Turkish Studies Volume 2/3 Summer*, s. 660-696.

eserlerin bir kısmı mizahî, bir kısmı ahlâkî-hikemî, tasavvufî, bir kısmı da sanatkârâne amaçlarla yazılmıştır (Eğri 2001: 54).

Şitâiyyelerin genellikle ilk beyitlerinde çok sık gördüğümüz bahar ve kış zıtlığı münazaraların da önemli konuları arasında yer almaktadır. Genelde canlılığın, işretin, bezmin, eğlencenin simgesi sayılan baharın karşısına hayatı her yönüyle olumsuz yönde etkileyen kışı koyan şairlerimiz, gerek şitâiyyelerde gerekse münazara tarzındaki eserlerde bu konuya sık sık değinmişlerdir.

Burada şu konuya açıklık getirmek gerekir ki, bahar ve kış münazaralarını tek başına şitâiyye olarak nitelendirmek mümkün değildir. Fakat bahar ve kış münazaralarının bir tarafını kış ve kışla ilgili tasvirler, kavramlar oluşturduğundan şitâiyye türü ile doğrudan ilgileri vardır. Bu yüzden şitâiyyeleri gruplandırırken bahar ve kış münazaraları da göz ardı edilmemelidir.

Klasik edebiyatımızda bu konuda yazılan eserlerden en ünlüsü Lâmiî Çelebi'ye ait olan "*Münâzara-i Sultân-ı Bahâr Bâ-Şehriyâr-ı Şitâ*" adlı manzum-mensur münazaradır. Eser, mensur ağırlıklı olmasına rağmen mesnevilerdeki düzene sahiptir. Besmele, hamdele ve salvele ile başlayan münazara, sebab-i te'lifle devam eder. Daha sonra eserin sunulduğu devrin hükümdarı Kanuni Sultan Süleyman'a medhiye ve dualarla devam edilir (Eğri 2001: 98-132).

Münazarada bahar sultanı ile kış şehriyarının karşılıklı mektuplaşmaları, mücadeleleri ve savaşları alegorik bir şekilde anlatılmıştır. Bu anlatımda kışın bir hükümdara benzetilmesi klasik şitâiyyelerde sıkça rastladığımız bir benzetmedir. Hükümdar olan şitânın dolayısıyla askerleri de olacaktır. Münazarada "*sipeh-sâlâr-ı Zemherîr, Sarsar-ı saf-der*" (Eğri 2001: 304) gibi askerlerini yanına alan kış şahının, bahar şahını yenmesi zor olmuştur.

Klasik edebiyatımızda bu konuda yazılmış bir diğer münazara ise Sıdkî Paşa'ya aittir. "*Berf ü Bahâr*" başlıklı alegorik eser, birçok yönden Lâmiî'nin eserine de benzemektedir (Erdoğan 2009: 401). Bu eserde de berf, diyâr-ı şitâ'nın kahramanıdır. Berf, yardımcıları; "*zemherîr, berd-i acûz*" ile askerleri; "*buz, kar, dolu, kara bulutlar, şiddetli yağmurlar*"ın yar-

dımıyla bahar hükümdarıyla savaşıır. Fakat berf, eserin sonunda bahar şahının kumandanı olan Rüstem-i Nîsân'a yenilerek esir düşer.

Mehtap Erdoğan, “*Berf ü Bahâr*” ile ilgili yazısında eserin konu itibarıyla bahariye ve şitâiyyelerle aynı konuyu paylaştığını fakat tahkiyeye dayalı anlatımı ve alegorik yanıyla bu iki türden ayrıldığını söylemektedir (Erdoğan 2009: 405). Bu çerçevede muhtevanın önemli bir bölümünü kışla ilgili kavramların ve benzetmelerin oluşturması ve klasik şitâiyyelerle aynı kelime dağarcığına sahip olması sebebiyle münazaraların bir yönüyle şitâiyye türü içinde değerlendirilebileceğini de göstermektedir. Dolayısıyla münazaraları, bir diğer yönüyle bahariyye olarak değerlendirmek de mümkündür.

Bir diğer münazara tarzında yazılmış şitâiyye örneği de Şehdî'ye aittir. Diğer bahar-kış münazara örneklerinden farklı olarak tamamı manzum olarak yazılmış olan eser, “*Münâkâşa-i Berd-i 'Acûz-ı Sahlâr be-Germiyyet-bahşâ-yı Nevrûz-ı Dil-Efrûz-ı Sultân-ı Bahâr*” (Bayındır 2008: 102-108) başlığını taşımaktadır. Burada şunu ifade etmek istiyoruz ki, manzumeyi manzum şitâiyyeler içinde değerlendirmememizin sebebi muhtevası ve özellikleri bakımından münazara özelliği taşımasından dolayıdır. Manzumede bahar sultanı ile kışın münakaşası anlatılmaktadır. Kaside nazım şekliyle yazılmış olan münazara, 60 beyitten müteşekkildir. Manzumenin ilk bölümünde aniden bastıran kışın gül bahçesini yerle bir etmesi ve bülbülün durumu nevrüz şahına haber vermesi anlatılır:

Göriccek gülşen-i pejmürde-i vâfirde hezâr
Dest-bürde-i dil-âzâr-ı şitâdan bîzâr

...

Şâh-ı nevrûza varup geldi dâd u feryâd
Didi ey mâlik-i mülk-i çemen-ârâ-yı bahâr

Ceyş-i sermâ idüp âzürde vü berbâd meded
Ne turursun ki harâb oldu o ma'mûr diyâr

Şehdî (Bayındır 2008: 102)

Kış bahçedeki çiçekleri, bâd-ı sarsar, soğuk ve buzun yardımıyla tamamen esir almıştır:

‘Âleme lerze virir tündî-i bâd-ı sarsar
‘Acabâ kanda eser şimdi nesîm-i eshâr

...

Meger âmâde idi cenge cuyûş-ı sermâ
İtdiler çîn-i cebîn ile bürûdet izhâr

...

Oldı her nahl-i serâ-perde-i mînâ-kârı
Sanki yah-pâre ile sâhte pür-sırça hisâr

Eylemişlerdi müheyyâ o zevât-ı perhâş
Kar topu saçma tolu dânesi bî-hadd-i şümâr

...

Tûde-i yahdan olur idi o dem zîr ü zeber
Olsa Rüstem de eger aşkar-ı dîv-zâde süvâr

Şehdî (Bayındır 2008: 103-104)

Kışın bu hamlesine karşın nevrüz, hemen saldırıya geçer. Nevruz şahının askerleri; benefşe, sünbül, nergis, sûsen, gül, lale, serv, çınar, erguvan ve bâdemdir. Savaşın sonucunda ordu kadısı olan kar topu, hem yazı hem de soğuşu dinledikten sonra kararını verir. Kış, bahçeyi terk edecektir:

Dinledi keşmekeş-i da’vî-i germ ü serdi
Virdi ahkâm-ı fusûl üzre cevâb âhir-kâr

Didi şimden girü lagv oldı zamân-ı sermâ
İşte takvîm-i fusûlât-ı ekâlîm-i çehâr

Durmayup atdı kapağı küpe bindi o ‘acüz
Devşürüp tas u tarağı kaçar ammâ ne kaçar

Şehdî (Bayındır 2008: 106)

Görüldüğü gibi manzum münazarada da kışla ilgili birçok unsur yer almaktadır. Bu bakımdan bu eseri de şitâiyye türü içinde değerlendirmek doğru olacaktır.

3. Mensûr Şitâiyye (Zîver Bey'in Mensur Şitâiyyesi)

Yazımızın konusu olan Zîver Bey'e (ö. 1873) ait şitâiyye ise türünün diğer örneklerinden farklı olarak mensur yazılmıştır. Eser, elimizdeki kaynaklara göre daha önce rastlamadığımız bir şitâiyye örneğidir. Şimdiki bilgilerimize göre kendi türünün ilk ve tek örneği olan eser, mensur olarak yazılmasının yanı sıra manzum eserleri aratmayacak ölçüde edebî bir dille yazılmıştır. Bu bakımdan yukarıda daha önce şitâiyye türü ile ilgili olarak yapılan tanımların eksik olduğu görülmektedir. Şitâiyyeyi tanımlarken bazı araştırmacıların şitâiyyelerin sadece kasidelerin nesip bölümünde yer aldıklarını söylemeleri, yani manzum olduğunu ifade etmeleri bu açıdan doğru değildir. 19. asır şairlerinden Zîver Bey'in mensur şitâiyyesi türünün nadir örneklerinden biri de olsa bu genellenin doğru olmadığını göstermesi bakımından önemlidir.

Mensur şitâiyyeden bahsetmeden önce eserin müellifi olan Zîver Bey'in hayatı ve eserleri hakkında kısaca bilgi vermenin faydalı olacağına inanıyoruz.

3.1. Zîver Bey ve Eserleri

17 Zilhicce 1227/1812 tarihinde Üsküdar'da doğan Tırnakçı-zâde Mehmed Sa'îd Zîver Bey, mevâliden Enderunlu Kadı Seyyid Mustafa Bey'in (ö. 1842) oğludur (Mehmet Nail Tuman 2001: I/398; Fatih 1271: 172; Mehmed Süreyya 1308: II/438; Şeyhülislam Ârif Hikmet Bey, v. 33b). Bir müddet babasının Kudüs kadılığına tayini sebebiyle ilim tahsiline ara vermiş, İstanbul'a döndükten sonra Şeyhülislam Ârif Hikmet Bey'den³ (ö. 1859) dokuz sene boyunca edebiyat ilimleri konusunda ders almıştır (İnal 1998: IV/2095).

³ Şeyhülislam Ârif Hikmet Bey'in hayatı ve eserleri hakkında bilgi için bk.: Kemikli, Bilal (2003), *Ârif Hikmet Bey Hayatı, Sanatı, Eserleri*, Ankara: MEB Yay.; Altunsu, Abdülkadir (1972), "Ahmed Arif Hikmet Beyefendi" *Osmanlı Şeyhülislâmları*, Ankara: Ayyıldız Matbaası, s. 188-189.; Tansel, Fevziye Abdullah (2001), "Arif Hikmet Bey", *İslam Ansiklopedisi*, Cilt: 1, Eskişehir: MEB Yay., s. 564-568.; Bilge, Mustafa L. (1991), "Ârif Hikmet Bey, Şeyhülislam", *DİA*, Cilt: 3, İstanbul: TDV Yay. s. 365-366.

Zîver Bey, babasının Mısır ve Mekke'deki görevleri sırasında tefsir, fıkıh ve hadis okumuştur. 1842 yılında babasının Medine'de vefatı sebebiyle ailesinin geçimini sağlamak için nâiblik⁴ mesleğini seçen Zîver Bey, ilk olarak 1847'de Karamürsel Kadılığı görevine atanır. Daha sonra muhtelif tarihlerde Gebze, Bolu, Amasya, Kastamonu, Manastır, Şam, Selanik, Karahisar-ı Sahib niyabetlerinde bulunan Zîver Bey'e, Şam kadılığı görevinde iken Şam Vak'ası'ndaki⁵ dirayeti ve başarısı sebebiyle "Mekke Payesi" verilmiştir. 1284/1867'de "Şûrâ-yı Devlet Azası" olmuştur. 1285/1868 senesinde "İstanbul Payesi"ni kazanan Zîver Bey, 1290/1873'de vefat etmiştir. Tırnakçı-zâde Zîver Bey, Haydar Paşa Kabristanına defnedilmiştir (İnal 1998: IV/2096-2098; Mehmed Süreyya 1308: II/438; Tuman 2001: I/398).

Fatin Tezkiresi'nde bir miktar tarihi ve şiiri (Fatin 1271: 172) olduğu belirtilen Zîver Bey'in edebiyatla ilgisi yukarıda daha önce de belirttiğimiz gibi Şeyhülislam Ârif Hikmet Bey sayesinde. Yaşadığı dönemde konağını şair ve diğer sanatçıların toplandığı bir merkez hâline getirmesiyle tanınmış olan Şeyhülislam Ârif Hikmet Bey, (Kemikli 2003: 48) Zîver Bey'in hayatında önemli bir yere sahiptir. İbnü'l-emîn'in ifadesiyle Şeyhülislam Ârif Hikmet Bey'den "dokuz sene mülazemetle fûnun-ı edebiyeyi teallüm" (İnal 1998: IV/2095) eyleyen Zîver Bey, çeşitli illerdeki nâiblik görevleri esnasında birçok eser te'lif etmiştir. Zîver Bey'in eserlerinin büyük bölümü İstanbul Üniversitesi Kütüphanesinde kayıtlı bu-

⁴ Nâiblik, şer'î mahkemelerde hâkimlere verilen unvandır. Kadı anlamında da kullanılan nâib tabiri, Anadolu ve Rumeli kazaskerlerinin taşradaki vekilliklerini (niyâbetini) yaparlardı (Pakalın 2004: II/644).

⁵ Şam Vak'ası; Islahat Fermanı sonrası Müslümanlar ile Hristiyanlar arasında eşitlik kurulmuş olmasından rahatsızlık duyan Müslümanların hoşnutsuzluğu ve özellikle dış güçlerin (Fransa ile İngiltere) tahriki ile meydana gelen ayaklanmalardan biridir. Önce Cidde'de Müslümanların Hristiyanlar üzerine yürümesiyle başlayan ayaklanmalar, daha sonra Şam'a da sıçramıştır. Şam ve çevresinde özellikle Dürziler ve Maruniler arasındaki çekişme 1860 yılının Temmuz'unda büyük bir ayaklanmaya dönüşmüştür. Araplarla Dürziler'in önlere gelen Hristiyanları öldürmesiyle zamanın Dışişleri Bakanı Fuat Paşa, bölgeye gönderilmiştir. Fuat Paşa sert tedbirler almak sûretiyle ayaklanmayı bastırmıştır. Tarihi kaynaklarda "Şam Vak'ası" veya "Suriye Ayaklanması" olarak geçen olay budur (Karal 1995: VI/29-39; Armaoğlu 1997: 265-268).

lunmaktadır. Şu ana kadar tespit ettiğimiz ve bir külliyat halinde bilim âlemine sunmak için yayına hazırladığımız eserleri şunlardır:

1. *Divan*: Şimdilik iki nüshasını tespit ettiğimiz divan, Zîver Bey'in en önemli eseridir.⁶ Müellif hattı olması muhtemel İstanbul Üniversitesindeki divan nüshasının başlangıç bölümünde 9 varaktan oluşan uzun bir mensur dibace bulunmaktadır. Divandaki dibace, klasik edebiyatımızdaki diğer dibacelerle benzer özellikleri olduğu gibi farklı yönleriyle de dikkat çekmektedir. Klasik dibacelerde olduğu gibi şiirin ne olduğu, nelerden bahsetmesi gerektiğinden bahseden Zîver Bey, yaşadığı dönemde yoğun olarak edebiyat âleminde tartışılan konulara da değinmiştir. Dibacede eski şiir ile yeni şiir arasındaki tartışmalara değinen şair, tavrını eski şiirden yana koymuş ve Batılı anlamda şiirin eksik yönlerini ifade etmiştir.

Zîver Bey; divanında kaside, gazel, kıt'a, matla', taştir, rübâî, terci-i bend ve lügaz gibi nazım şekillerine yer vermiştir. Divanda tarih manzumeleri diğer nazım şekillerine göre daha fazladır.

2. *Mecmua-i Zîver*: 47 varaktan müteşekkil eserde farklı nazım şekillerine ait şiirler olduğu gibi ağırlıklı olarak tarih manzumeleri bulunmaktadır. Bu nüsha divanın bir parçası olarak değerlendirilebilir. Mecmua 1251/1836 tarihinde te'lif edilmiştir.

⁶ Tespitlerimize göre Tırnakçı-zâde Zîver Bey'in de yaşadığı 19. asırda şiirlerinde "Zîver" mahlasını kullanan üç şair daha vardır:

1. Ahmed Sâdık Zîver Paşa (ö. 1278/1862): Şeyhü'l-Haremlîk'e kadar yükselmiş bir devlet adamıdır. 10478 beyitten müteşekkil hacimli bir divanı vardır. Divanı özellikle tarih manzumeleri bakımından zengindir (Arslan 2009: 11-15).
2. Ahmed Zîver Efendi (ö. 1245/1829): İsmail Ferruh Efendi'nin oğludur. Kaynaklar, 20 yaşında iken Ahmed Zîver'in yetenekli bir şair olduğunu ifade etmektedir (Tuman 2001: 1/399). Ahmed Zîver Efendi'nin hayatı ve eserleri hakkında 2001 yılında Kerim Sandal yüksek lisans tezi hazırlamıştır. (bk.: Sandal, Kerim (2001), *Zîver Divanı*, İstanbul: Marmara Üniversitesi, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.)
3. Mehmed Zîver (1295/1879): Kafkasyalıdır. Trabzon'da çeşitli kademelerde görev yapmıştır. Hamsi gazeli ve hicviyeleri ile meşhur olmuştur. Trabzon'un tarihi mezar kitabelerinde birçok tarih manzumesi vardır. (İnal 1988: IV/2102-2104.)

3. *Tevarih-i Manzume Vesaire Müsveddeleri Mecmuası*: Müellif hattı olan eserde çeşitli olaylar için yazılmış tarih manzumeleri bulunmaktadır. Mecmua, 1287/1871 yılında kaleme alınmıştır.

4. *Terceme-i Melce-i Kudât*: Zîver Bey, daha önce hayatından bahsederken de ifade edildiği gibi dinî ilimler konusunda da bilgili bir şahsiyettir. Hayatının önemli bir bölümünü nâiblik yani kadılık yaparak geçiren Zîver Bey, Muhammed bin Gânim-i Bağdâdî'nin (ö. 1623?) "*Melceü'l-Kudât*" adlı Arapça fıkıh kitabının tercümesini de yazmıştır. Toplam 283 maddeden oluşan eser, 65 varaktan müteşekkildir.

5. *Makâlât-ı Edebiyye ve Metâlib-i Nâfi'a*: 78 sayfadan oluşan matbu' eser, iki bölümden meydana gelmiştir. "*Makâlât-ı Edebiyye*" isimli ilk bölüm, bir mukaddime ve dört başlıktan oluşmaktadır. Eserin "*Metâlib-i Nâfi'a*" başlıklı ikinci bölümünde ise akıl, ilim ve edeb konularını işleyen makaleler bulunmaktadır. Müellif, eserin giriş bölümünde amacının Sultan Abdülmecid dönemindeki mekteplerde okuyan çocuklara edebiyat ve ahlak konularında bilgi vermek olduğunu belirtmektedir.

6. *Şitâiyye-i Mensûre*: Müellifin Bolu naipliği sırasında 1265/1849 yılının Rebiü'l-evvel ayında şehirde yaşanan şiddetli kışı tasvir ettiği mensur eseridir. Şitâiyye, Şeyhülislam Ârif Hikmet Bey'e hitaben yazılmıştır.

3.2. Zîver Bey'in Mensur Şitâiyyesi

Zîver Bey'in Bolu'da naiplik yaptığı sırada yazdığı mensur şitâiyye, daha önce de ifade ettiğimiz gibi elimizdeki kaynaklara göre türünün ilk ve tek örneği olarak görünmektedir. Eser, mensur olarak yazılmıştır. Fakat şair yer yer anlattıklarını te'yit etmek, anlatıma akıcılık ve zenginlik katmak maksadıyla kıt'a, müfred ve musralar da yazmıştır. Yine aynı maksatla Arapça atasözleri de kullanmıştır.

⁷ Tam adı "*Melce'ü'l-Kudât 'İnde Te'ârûzi'l-Beyyinât*" olan eser, yargı hukukuna dair bir risâledir. Kadıların başvuru kitabı hâline gelen bu kitap, kendisinden sonra birçok esere de kaynaklık etmiştir. Kitap bir mukaddime yirmi yedi bâb ve bir hâtimeden meydana gelmiştir. Eserin müellifi Ebû Muhammed Gıyâsüddîn Gânim b. Muhammed el-Bağdâdî ise uzun yıllar Bağdat'taki Müstansırıyye Medresesinde ders vermiş, Bağdat uleması arasında önemli bir konumu olan ve Hanefî mezhebinde müctehid derecesinde bir âlimdir (Özdirek 1996: 350).

Araştırmalarımıza göre mensur şitâiyyenin iki nüshası bulunmaktadır. İstanbul Üniversitesi Kütüphanesinde bulunan şitâiyye, müellif nüshasıdır (TY 3986). Bu nüsha 8 varaktan müteşekkildir. Giriş bölümündeki başlıktan ve son varakta “*imzâ*” bölümünden şitâiyyenin, Zîver Bey tarafından kaleme alındığı anlaşılmaktadır. Ayrıca yine Zîver Bey tarafından sayfa kenarlarına bazı kelimelerle ilgili olarak not düşülmüştür. Müellif, sayfa kenarlarında çeşitli sözlüklerden faydalanarak metin içinde geçen bazı kelimelerin anlamlarını ve nasıl okunmaları gerektiğini de yazmıştır. Zîver Bey, bu yolla kelimelerin hem doğru okunuş şeklini vermek istemiş hem de metin içinde doğru anlamlandırılmasını sağlamaya çalışmıştır. Ayrıca eserin son varağı tıpkı bir karalama defteri gibi kullanılmıştır. Burada müellif, şitâiyyenin içinde geçen bir beyit için karalamalar yazmıştır. Tüm bu özelliklerinden dolayı bu nüsha, asıl nüsha olarak seçilmiş ve incelememizde “İ” nüshası olarak belirtilmiştir.

Şitâiyyenin bir diğer nüshası ise Milli Kütüphanede bulunmaktadır (Yz. A. 1662). Bu nüsha 7 varaktır. Şitâiyyenin ikinci nüshasında müstensih hakkında herhangi bir bilgi bulunmamaktadır. Fakat Milli Kütüphane nüshasındaki yazı, Üniversite nüshasındaki yazıyla benzerlik göstermektedir ki bu benzerlik bize bu nüshanın da müellif nüshası olma ihtimalini düşündürmektedir. Daha da önemlisi her iki nüshada yıl olarak aynı tarihler verilmiştir. Milli Kütüphane nüshasında şitâiyyenin yazılış tarihi ile ilginç bir bilgiye daha rastlamaktayız. Buna göre müellif nüshası, Milli Kütüphane nüshasından 1 ay sonra yazılmış gibi görünmektedir. Milli Kütüphane nüshasında şitâiyyenin istinsah tarihi olarak “23 Safer 1265” (Yz. A. 1662, 1a) tarihi geçmektedir. Bu da Milli Kütüphane nüshasının müellif nüshası olabileceği ihtimalini güçlendirmektedir. Fakat daha önce de ifade ettiğimiz gibi incelememizde İstanbul Üniversitesi Kütüphanesinde bulunan nüshayı esas aldık. Milli Kütüphane nüshası incelememizde “M” nüshası olarak belirtilmiştir.

Şitâiyye, Bolu’da Zîver Bey’in naipliği sırasında yazılmıştır. Zîver Bey’in hayatından bahsederken de ifade ettiğimiz gibi 1847’de Karamürsel Kadılığını ifa ettiği anlaşılmaktadır. Öyleyse Bolu naipliğine bu görevin ardından atanmış olmalıdır. Zîver Bey’in Bolu’da ne kadar kaldığı konusunda herhangi bir bilgiye rastlamadık. Fakat şitâiyyeden anlaşıl-

dığı kadarıyla çok şiddetli geçtiği anlaşılan 1849 kışı yüzünden Zîver Bey'in Bolu'da fazla kalmak istemediğini söyleyebiliriz.

Müellif nüshasının ilk varağındaki başlıklardan hem eserin yazarı hem de yazım tarihi hakkında bilgi edinmekteyiz. İlk başlıkta eserin müellifinin Tırnakça-zâde Seyyid Sa'îd Zîver Bey olduğu ifade edilir. Bu başlığın altında yer alan diğer başlıktan ise eserin hangi yılda ve ayda yazıldığını öğrenmekteyiz. Buna göre şitâiyye, Hicrî takvime göre 3. ay olan Rebi'ü'l-evvel'in, Rûmî takvime göre 1. ay olan Kânûn-ı Sâni'ye tesadüf ettiği zaman dilimi içinde yazılmıştır. Milâdî takvime göre eserin, 1849 yılının Ocak ayında yazıldığı anlaşılmaktadır: "*Târîh-i İnşâ-Kerden Şitâ'iyye Der-Sâl-i Penç ü Şast u Dü-Sad u Hezâr Der-Şehr-i Rebi'ü'l-Evvel Müsâdif-i Mâh-ı Kânûn-ı Sâni Ez-Sâl-i Mezbûr*" (TY 3986, 1a) Şitâiyyenin son varağında da tarih olarak "*fî gurrei Rebü'l-evvel sene 65*" ibaresi bulunmaktadır.

Milli Kütüphane nüshasında ise tarih daha net bir şekilde verilmektedir. Buna göre şitâiyye, 23 Safer 1265 tarihinde yazılmıştır. Bu tarih; Rûmî takvime göre 6 Kânûn-ı Sâni 1264'e, Milâdî takvime göre ise 18 Ocak 1849'a tekabül etmektedir.

Milli Kütüphane nüshasındaki başlıktan eserin Şeyhülislam Ârif Hikmet Bey'e hitaben yazıldığı anlaşılmaktadır. Müellifin hayatından bahsederken de ifade ettiğimiz gibi Şeyhülislam Ârif Hikmet, Zîver Bey'i edebî ilimler konusunda yetiştiren kişidir. Bu şitâiyyenin ona hitaben yazılması, Zîver Bey'in Şeyhülislam Ârif Hikmet'le olan bağlarını koparmadığını göstermektedir. Ayrıca Zîver Bey'in Bolu'dan ayrılma isteği de şitâiyyenin Şeyhülislam Ârif Hikmet'e hitaben yazılmasında önemli bir etkidir.

Şitâiyye ile ilgili incelememize geçmeden önce şunu da belirtmeliyiz ki eser, türünün manzum örnekleriyle birçok yönden benzerlik taşımaktadır. Manzum şitâiyyelerdeki başta muhteva olmak üzere anlatım özellikleri, kullanılan kelime kadrosu, teşbihler gibi birçok özellik mensur şitâiyyede de mevcuttur. Bu yüzden eserle ilgili incelememizi yaparken manzum şitâiyyelerden de örnekler vereceğiz.

Müellif, giriş bölümüne tıpkı mesnevilerde olduğu gibi şitâiyyeyi niçin yazdığını söyleyerek yani sebab-i te'lifle başlar. Zîver Bey, bir

matla' beytiyle başladığı bu bölümde eserin ithaf edildiği Şeyhülislam Ârif Hikmet'i; zamanın yüzü suyu, ulemanın sultanı, faziletli, havas ve avamdan herkesin sığınağı, irfan ve ilim pınarı, merhameti ve cömertliği ile gönüllerde yer etmiş bir şahsiyet olarak tanımlar. Medhiye ile başlayan bu bölüm bir anlamda eserin girizgâh bölümüdür.

Zîver Bey, daha sonra şitâiyyeyi neden nesir olarak yazdığını açıklar. Müellif, şitâiyyeyi mecbur kaldığından dolayı mensur yazmıştır. Zîver Bey, bunun sebebini ise oldukça edebî bir dille anlatır. Bolu'da yaşanan şiddetli kış ve soğuklar yüzünden şairlik tabiatı bir anlamda donmuştur. Öyle ki soğuktan dolayı donmuş olan divit bile bu müddet içinde doğruluk kapağını terk etmiş, bu yüzden akıcılığını, güzel söz söyleme yeteneğini kaybetmiştir. Bunun sonucunda da Zîver Bey, çaresiz olarak şitâiyyeyi nazım olarak yazmaktan vazgeçmiş, sanatçı tabiatı onu başka bir mecraya yani nesir yazmaya yönlendirmiştir. Zîver Bey'in, nesri vasıflandırırken kullandığı tabir de ilginçtir. Nesri "*vâdî-i gayr-i 'âdîde*" kalem oynatmak olarak nitelendiren müellif, nesrin nazımdan aşığı olmadığını ifade etmek istemiştir.

Bu ifadelerden sonra Zîver Bey, Bolu'da yaşanan şiddetli kışı edebî bir dille anlatmaya başlar. Bu bölümde özellikle tasvirî ve tahkiyevî bir anlatımla kış, okuyucunun gözleri önünde canlandırılmaya çalışılır.

Buna göre kış, bir orduya benzetilmiştir. Bolu'nun her tarafını istilâ eden kış askeri, tıpkı bir ordu gibi beyaz çadırlardan oluşan karargâhını Bolu dağlarının eteklerine kurmuştur. Dağların tepelerinden eteklerine kadar her yer bu çadırlarla doludur.

Şitâiyyede kış askerlerinin kılıçları, gümüşe benzetilmekte ve donmuş zemine dikilmiş olarak tahayyül edilmektedir. Buna göre saçaklardan uzanan buz sarkıtlarının şekil olarak kılıca benzetildiğini görmekteyiz. Bu halde iken ordugâhda yani kışın en şiddetli olduğu yerde nehir donmuştur. Donan nehirden arada sırada gelen çatırdama sesleri, güneşin hararetinin tesiriyle fitili tutuşturulmuş bir top gibi insanları korkutan sesler çıkarmaktadır. Bu arada kış askerleri, savaş çılgınlıkları atarak şehir içinde saklanmış olan az sayıdaki yaz askerlerine saldırır. Bu saldırı sonucu yaz askerlerinin hepsi kahrolurlar. Gerçi saldırı esnasında en gerideki sıcaklık gücü ve hâlâ yanan ateşli odunlar, bir süre bu istilaya karşı durmaya çalışırlarsa da zemherinin safları yaran cesurca saldırı-

sına karşı koyamazlar. Yaz askerleri, kendilerini Arabistan çöllerine atmak suretiyle bu saldırıdan kurtulma yolunu seçerler. Bu muhaberenin sonunda halk perişan olmuştur. Yollar, çarşı ve pazar; kardan ve buzdan bir zahmet denizine dönüşmüştür. Yollarda, caddelerde yürümek mümkün değildir.

Bu bölümde kışın Bolu'yu hem gerçek hem mecâzî anlamda esir alması, asker ve ordu imajlarıyla anlatılmıştır. Bu imaj ve teşbihler, manzum şitâiyyelerde de gördüğümüz bir anlatım biçimidir. Örneğin Cinânî, şitâiyyesinde kışı askere benzetmektedir:

Sipihre şâh-ı şitâ yine 'arz idüp leşker
Görinmez oldu bu havf ile hüsrev-i hâver

Çekildi geldi konup bâğ u râga asker-i berf
Degül dıraht pür itdi zemîn ak çâder

Kaçurdu şâh-ı bahârî hücûm-ı 'asker-i dey
Yüz aklığın ana şâyeste gördi hük-m-i kader

Cinânî (Okuyucu 2004: 103)

Beyitlerden de anlaşılacağı gibi Cinânî'nin kışla ilgili hayal ve imaj dünyasını mensur şitâiyyede de görmekteyiz. Cinânî, kışı zâlim bir padişaha benzetmiştir. Kış şahının askerlerini gören güneş sultanı korkup kaçmıştır. Bunun üzerine kar askerleri, bağ ve bahçeleri işgal etmiş, bir ordu gibi çadırlarını kurmuştur. Kış askerinin hücumu karşısında bahar şahının yapacağı bir şey yoktur.

Aynı şekilde, Necâtî Bey ve Mesîhî de şitâiyyelerinde, kışı bir ordu ve asker imajı içinde tahayyül etmişler, bu çerçevede "*kale, top, pûlâd*" gibi askerlikle ilgili terimlerle birlikte kullanmışlardır. Necâtî Bey; soğuk etkisiyle donan suyu, çelikten bir kaleye benzetmiştir. Bu kaleyi, ışınları topa benzetilen güneş bile feth edemez:

Salalı kal'a-i pûlâd-ı yah içre suyu bâd
Tôp-ı hûrşîd ile feth olmaz ise key müşkil

Necâtî Beg (Tarlan 1992: 80)

Mesîhî ise şiddetli soğukun suyu dondurduğunu söylerken kışı, Necâtî Bey gibi bir kaleye benzetmektedir. Doğal olarak bu kalenin

zaptedilmesi mümkün değildir. Her seher vakti kış, suyun kaleden kaçmasını engellemektedir:

Saht olup kışdan nice sovumasun billâhî âb
Kal'a-i yah içre anı her seher eyler esîr

Mesîhî (Mengi 1995: 52)

Aynı şekilde Zîver Bey de bu bölümde kışın ve soğuğun şiddetini anlatırken manzumelerden faydalanır. Beyitler yoluyla, kışın ne kadar şiddetli geçtiğini ifade etmeye çalışır. Öyle ki yolda yürürken insanların ayaklarından itibaren her yeri donmaya başlamaktadır. Soğuktan dolayı pencereden dışarıya bakmak bile mümkün değildir.

Zîver Bey, beyitlerin ardından nesir olarak yine soğuğun şiddetinden bahsetmeye devam eder. Halk bu hâl ile perişanken üstüne üstlük bazı karaborsacılar, odun ile kömürü ateş pahasına satmaya başlarlar. Müellif, bu bölümde Şeyhülislam Ârif Hikmet Bey'e karaborsacıların önüne geçmeye çalıştığını, gereken tedbirleri aldığını fakat buna rağmen başarılı olamadığını ifade eder.

Bu duruma benzer bir olayı Necâtî, şitâiyyesinde şu şekilde anlatmaktadır:

Gündüzün halk çerâğ ile ararlar güneşi
Bulmayıp derd ile bir pâre od oldu her dil

Necâtî Beg (Tarlan 1992: 80)

Tüm bunların ardından Zîver Bey, Şeyhülislam'dan yardım ister. Amacının şikâyet olmadığını söyler. Şeyhülislam Ârif Hikmet'i övmekten aciz olduğunu belirtir. Onun cömert ve irfan sahibi bir âlim olduğunu bu yüzden kendisinin kusurlarını affedeceğini umduğunu ifade eder. Yaptıklarının edepsizlik sayılmamasını isteyerek görevinden ayrılmak istediğini belirtir.

Şitâiyyenin sonunda bir anlamda fahriye bölümü yer almaktadır. Şitâiyye, Zîver Bey'in Şeyhülislâm Ârif Hikmet'e dua ettiği ve ondan yardım istediği bir kıt'a ve beyit ile sona erer.

Zîver Bey'in şitâiyyeyi yazmasındaki amacının Bolu'dan ayrılma isteği olduğu anlaşılmaktadır. Fakat bunu isterken kullandığı dil ve edebî üslup, eserin sanatsal bir metin olmasına sebep olmuştur. Yaşadığı

dönem itibariyle görevden ayrılma isteğini kuru bir arzuhal ile yapabilecekken oldukça süslü ve edebî bir dil ile yapması, sanat kudretini göstermesi bakımından ilgi çekicidir. Ayrıca muhatabı olan Şeyhülislam Ârif Hikmet'in de bir şâir olduğu düşünülürken Zîver Bey'in kullandığı dil ve üslup daha da anlam kazanmaktadır.

Daha önce de ifade ettiğimiz gibi şitâiyye, manzum örneklerinde kullanılan kelime kadrosunu aynen ihtiva etmektedir. Manzum şitâiyyelerde geçen kış ve soğukla ilgili "*berf, şitâ, sermâ, dey, serdî, yah, bürûdet, berd, sefid, kış, kar, tünd-bâd, bârid, zemherîr...*" (Akarca 2003: 113-116) gibi kelimeler, mensur şitâiyyede de kullanılmıştır.

Mensur şitâiyyenin manzum şitâiyyelerle ilgili bir diğer ortak özelliği ise kıştan ve soğuktan bahsederken kullandığı anlatım teknikleridir. Manzum şitâiyyelerde olduğu gibi genelde tasvirî ve tahkiyevî bir üslubun kullanıldığı şitâiyye, imajlar ve alegori bakımından da zengindir. Zîver Bey, kışı tasvir ederken bir düşman saldırısını hayalinde canlandırmış, böylelikle olayı öyküleme yoluna giderek daha da canlı bir şekilde ifade etmiştir. Ayrıca *şitâ, berf, zemherîr, sermâ, dey, germâ, âftâb* gibi kavramları kişileştirmek suretiyle çeşitli benzetmeler yapmıştır.

Zîver Bey; bütün bunları yaparken gerçeklerden uzaklaşmamış, kış dolayısıyla olumsuz bir şekilde etkilenen halkın günlük yaşamından da bahsetmiştir. Müellif, kışın ve soğukun şiddetinden halkın yollarda, çarşıda ve pazarda yürüyemediğinden bahseder. Sosyal hayatın kış münasebetiyle olumsuz bir şekilde etkilendiğini bu yolla ifade eder. Müellif, son olarak kış yüzünden odun, kömür fiyatlarının artmasına ve halkın bundan duyduğu rahatsızlığa değinir.

Zîver Bey'in 1265/1849 yılında Bolu'da yaşanan şiddetli kışı yer yer alegorik ifadeler ve imajların yardımıyla tasvirlerin yanına tahkiyevî unsurları da katarak başarılı bir şekilde anlattığı mensur şitâiyyesinin edisyon kritik yapılmış metnini aşağıda veriyoruz:

(İ/1b, M/1b) **Şitâ'iyeye-i Menşûre Der-zemîn-bûsî-i Hâzret-i Fetvâ-penâhî
Medde'allâhu Te'alâ Zülle Re'fetihî 'Alâ-mefâriki Müntesibî Bâbihî
Meftuhân Li-eşdikâ'ihî ve Ehbâbihî**

(Mef'ûlü/ Mef'â'ilü/ Mefâ'ilü/ Fe'ûlün)

Şehr-i Boliya ceşş-i şitâ oldu şitâbân
Cem'iyet-i germâyı bütün itdi perîşân

Maṭla'-ı bedâhетен mîzâb-ı kalem-i münce midü'r-raḡam-ı raḡımu'l-hurûfdan müzâb ve ṡas-ı kırtâs-ı nazma terâviş-yâb olmaḡla bir ḡaşıde-i şitâ'iyeye nazm u inşâd ḡılınup ol âb-ı rûy-ı zamâne 'allâme-i yegâne mürebbî-i ma'ârif-mendân ümniyye-baḡşâ-yı emel-cûyân sultânıu'l-ulemâ seyyidü'l-fuzâlâ melâz-ı fuḡûl-ı a'lâm melce'-i ḡaşş u 'âm ser-çeşme-i 'ulûm u 'irfân yenbû'-ı fezâ'il ü iḡsân zülâl-i luṡ u 'âṡifeti reyân-sâz-ı 'aṡş-ı âmâl âb-ı iḡsân u merḡameti sîrâb-kün-i dil-teşnegân-ı iḡbâl. Kıṡ'a li-münşî'ihî'l-faḡîr⁸

(Mef'ûlün/ Fe'ilâtün/ Mefâ'ilün/ Fe'ilün)

Cenâb-ı 'ârif-i bi'llâh müftî-i devrân
Veliyy-i ni'met-i dâniş-verân-ı 'aşr u zamân

Du'â-yı devletidir Ziver[iñ] zebân-ı edâ
*Aṡle ḡalikunâ 'ömrü medî'l-aḡyân*⁹ (M/2a)

Efendimiz ḡazretleriniñ pîşḡâh-ı (İ/2a) merâḡim-dest-ḡâh u merâḡim-dest-ḡâh ve ḡâk-pây-ı meḡârim-iknihâh-ı 'âlîlerine taḡdîm ü tesyârı mecrâ-yı ḡâṡırdan ser-çeşme-i endîşeye cârî olmuş iken rûd-ı müteselsilü'l-vürûd-ı tabî'at bir müddetden berü serdî-i rûzḡâr-ı zûr-kârdan pezîrefte-i incimâd ve devât-ı yaḡ-besteniñ ise¹⁰ müddet-i mezkûre zarfında sidâd-ı¹¹ vâzî'u's-sedâdı mehcûr-ı feth ü ḡuşâd oldıḡından bâḡî reşḡât-ı ebyât lû'le-i

⁸ Kıṡ'a li-münşî'ihî'l-faḡîr / li-münşî'ihî M

⁹ "Allah ömrünü uzun etsin." anlamına gelen bir dua.

¹⁰ ise / ... M

¹¹ "Sidâd kesr-i sînile devât ḡapaḡı. *Aḡterî* mülâḡḡaşan." (Müellifin notu) *Aḡter-i Kebîr*'de "sidâd" kelimesi ayrıntılı olarak şöyle tanımlanmaktadır: "*Bi'l-kesr divît ḡapaḡı ve şîşe ve ḡülâbdan aḡzım bir ḡıtdikleri ve her nesne ki anuñla bir aḡıḡ yeri bir ḡıdüp sedd iderler.*" (*Aḡteri* 1310: 395).

selâset-meblûle-i hâme-i inşâddan tekâtur-pezîr-i insicâm ve leb-rîz-sâz-ı kûze-i maqtâ' ihtitâm olmayup nâ-çâr âb-ı fikr-i nazm u inşâd menba'-ı tabî'atdan sûy-ı âhere imâle ya'nî mecrâ-yı nesr ü inşâyâ isâle kılınup midâd-ı kilik-i inşâ bu vâdî-i ğayr-ı 'adîde icrâ kılınur ki¹² bu sene-i mübâreke de 'aremrem-i¹³ şitâ kaşaba-i Bolı'yı dâ'iren-mâdâr istilâ iderek sâha-i melsâ-yı fenâ şehri-i mu'-asker-i sermâ ve hıyâm-ı sefid-fâm-ı berfden ol fezâ-yı vesî' bir muhayyemgâh-ı beyzâ olup sipeh-sâlâr-ı dey şevâhik-i şenâhîbde¹⁴ vaz'-ı hayme-i sîmîn-sütûn idüp (İ/2b) bâlâ-yı cibâlden pâyîn-i tilâle nazar-endâz-ı saşvet olduĝda cünd-i tünd-sermâ daĝı bi'l-ittifâk ve'l-ittihâd (M/2b) esinne-i sîmînlerin nişânde-i zemîn-i incimâd idüp derûn-ı ordugâhda yah-beste olan nehrden¹⁵ ahyânâ te'sîr-i fetile-i ramaz-ı¹⁶ âf-tâbdan âteş alan fôb-ı tef-kûb-ı hasâr-ı¹⁷ bâ-hasârıñ¹⁸ şadâ-yı dehşet-fezâ-yı râhat-fersâsı hirâs-endâz-ı mesâmi'-i harâret ve tefrika-sâz-ı cem'iyet-i germiyyet olup bi'l-âhire cüyûş-ı seyl-hurûş-ı berd derûn-ı şehre hücûm ile âĝâz-ı sitîz ü neberd itdikde büyü-tü hezâr-sûrâh-ı şehri içre efrâf-ı kevânîn-i harâret-âyinde ihtifâ iden bağıyye-i leşker-i¹⁹ şayf ser-pençe-i sitîz-kârân-ı şitâda mübtelâ-yı kahr u hayf oldılar. Gerçi²⁰ nîrû-yı bâzû-yı tef-i vâ-pesîn ve süyûf-ı hîzem-pâre-hâ-yı âteşîn ve tabancahâ-yı fahm-ı dîd-âĝîn ile şeb-i nuhustîn-i istilâda cünûd-ı sermâ ile muķâbeleye iķdâm ve emr-i müdafa'da ihtimâm-ı tâm itdiler ise de bir vechle ħamle-i dilîrâne-i şaf-şikenân-ı (İ/3a) zemherîre tâb-âver-i muķâvemet idemeyüp sipâh-ı bî-intibâh germâ muħarebeden ızhâr-ı fûtûr u kelâl ile karîn-i ye's ü melâl olduĝları eçden "yumsî

¹² kılınur ki / kılınmuşdur da M

¹³ "Aremrem ceşî keşîr ma'nâsındır. Bi-fethi'l-'ayn ü ve'r-râ'eyn ve sükûnu'l-mîmeyn" (Müellifin notu)

¹⁴ Şenâhîb feth-i şîn ve zamm-ı hâ ile re's-i cebel ma'nâsına, cem'î şenâhîb gelür. *Aħterî*" (Müellifin notu)

¹⁵ nehrden / nehrde M

¹⁶ "Ramz, fethateynle şemsüñ aħrârını şiddetle vâķı' olmaķ bir üstine ve ĝayra. *Aħterî*" (Müellifin notu)

¹⁷ "Ĥasâr, bi-feth-i hâ Fârîsidür. Yah ma'nâsındır. Kezâ fi'l-lehçe" (Müellifin notu)

¹⁸ "Ĥasâr, bi'l-fethi dâlâl u helâk ve ĝadr ma'nâlarınadır. Kâmûs mûlaħħaşan" (Müellifin notu)

¹⁹ ... / serdâr M

²⁰ ... / her ne kadar M

'alâ harrin ve yuşbilü bâriden"²¹ (M/3a) meşeline mâ-şadağ u mazhar ve lisân-ı hâl ile gûyâ-yı "eyne'l-meferr" olarak terk-i sitfz ü âğâz-ı gürüz idüp "Karda gez iziñ belli olmasun" tarîkıyla bî-nâm u nişân ğalibâ reh-peymâ-yı berârî-i 'Arabistân oldılar. Bu vechle kaşab-i mezbûrede müstağfiziñ-i âsâyış-i ahâlî olan fi'e-i tâb-ı bî-tâb mağlûb u perîşân ve düşmen-i cem'-i germ olan 'asker-i cerrâr-ı²² berd ğalib ü zafer-nişân olup halkıñ kuvvetü'z-zahr-ı huzûrları şikest ve cümlesi sermâye-i râhatdan bâd-be-dest olduklarında derûn-ı kaşabada ezikça vü esvâk ğaret-gerân-ı şülûc-ı cümûddan bir 'ummân-ı meşâkk olup "el-ğarîku yeteşebbeşu bi-küllî haşîş"²³ medlûlınca ğavta-ğârân-ı deryâ-yı mihen olan ahâlîniñ dest-i nigâh-ı maṭlabları dâ'imâ müteşebbîs-i dâmen-çûb-ı hîme ve bir 'araba haṭab miyân-ı (İ/3b) serdî-keşân-ı rûzgâra resîde olsa keşâkeş-i mücâdele vü müşâtemeden ezyâl-i fâkatları pâre pâre vü nîme nîme olur. Beyt:

(Mefâ'ilün/ Mefâ'ilün/ Mefâ'ilün/ Mefâ'ilün)

O denlü tab'-ı sermâ dîdeye nâr oldı şevk-âver
Ki rûy-ı mankal-ı sûzâna oldukca nigh-peymâ (M/3b)

sürûdıyla ser-i âteşdân-ı ferağ-resândan pây-cünbân-ı müfârağat olup beyt:

(Mefâ'ilün/ Fe'ilâtün/ Mefâ'ilün/ Fe'ilün)

Muḥâldür reh-i yağ-bestesinde âmed-şüd
Ki ser-teğaddüm ider pâydan refâğatde
lağzişiyile bir şarafa 'azîmet şöyle şursun beyt:

(Mefâ'ilün/ Fe'ilâtün/ Mefâ'ilün/ Fe'ilün)

Keser kılıc gibi kış pây-ı merdüm-i çeşmi
Şikâf-ı pencereden taşraya nezâretde

derîçe-i hânenen hârice 'atf-ı nigâh itmek emr-i muḥâldür. Bu tûfân-ı melâmet-hîz-i hayret-engîz-i şitâdan halk perîşân-hâl ve sîneleri dâğ-ber-dâğ-ı

²¹ "Bir emrûñ huşûline cidd ü sa'y idüp ba'de kendüye fütür gelüp andan uşanan kişi haqqında çarb olunur meşeldür. Lehçe" (Müellifin notu) "Sıcak akşamlayıp soğuk sabahlar" şeklinde Türkçeye çevirebileceğimiz bir Arap atasözüdür.

²² Yukâlu ceşşun cerrâr ey şekilü's-seyri li-keşrethi, *Aḥterî*" (Müellifin notu) Bu cümle "Çokluğundan dolayı yavaş yürüyene ceşş-i cerrâr denir." anlamına gelmektedir.

²³ "Boğulmakta olan bulduğu ota yapışır." anlamına gelen bu Arap atasözünün Türkçedeki karşılığı olarak: "Denize düşen yılana sarılır." atasözünü verebiliriz.

melâl iken “*Meşâ’ibu kavmin ‘inde kavmin fevâ’id*”²⁴ müfâdıncâ efsürde-ıtab’ân-ı Etrâk ya’nî hûme-keşân-ı bî-bâk ve engüş-ti fûrûşân-ı çâlâk bu perîşânlığı ‘ayn-ı cem’iyyet ve fîrsatı ğanîmet ‘add iderek beyt:

(Mefâ’ilün/ Fe’ilâtün/ Mefâ’ilün/ Fe’ilün)

Siyâh fahm ile âteş bahâsına hîzem
Netîce serdî-i kaht ile dil meşakkatde

bir ‘araba haţabı (İ/4a) yâhûd bir yük fahm-ı pür-lehebi iz’âf-ı şemen mişliyle bey’a âġâz ve bu kış kıyâmetde bir vechle ser-germ-i hırş u âz oldılar ki takayyüd-kârân-ı belde tarafından²⁵ bu emr-i bâridiñ men’ine ve bu bâzârlığıñ naķzına her ne kadar ikdâm-ı tâm ve ihtimâm-ı mâ-lâ-kelâm (M/4a) olındıysa daħi²⁶ müfid olmayup ‘urûķ-ı cibilletlerinde muncemid olan dimâ’-ı fâside-i ţama’ bir şûretde²⁷ zû-bân u cereyâna başladı ki ne deñlü mu’âmelât-ı bâride-i zecr ü ta’nîf ile tebrîd-i ħummâ-yı demâġ-ı hırşları-çün izâķa-i zehr-âb-ı terhîb ü taħvîf kılındıysa²⁸ daħi kaţ’â te’sîr itmeyüp ‘ilâc u çâresi bulunamadı. Ğarîbdür ki kaşaba-i mezkûreniñ dâ’iren-mâdâr eţrâf u enhâsı birer ikişer sâ’at mesâfe küh-sâr-ı bî-pâyân u nâ-hemvâr ya’nî bir deryâ-yı bî-kerân aġţâb u eşcâr iken ol hengâm-ı hayret-encâmda²⁹ bir nihâl-i ħuşk mühim-ķadr-i³⁰ ‘ûd-ı ra’nâ ve bir dirhem-i engüş-ti siyâh müvâzin-i ‘anber-i sârâ olduġı sencîde-i mîzân-ı dü-çeşm-i ‘ibret-bîn olmuştur. (İ/4b) El-kışşa o eşnâda bu ‘abd-i za’îf ü pür-kesel mâ-şadaķ-ı “*eksâ min beşal*”³¹ dâħil-i ħarçîn-i istişhâb olan peşmîne vü pûstînden her ne ki var ise berdûş ve girîbân-ı taħayyüri rû-pûş iderek ġûşe-i kânûn-ı ġülzâr-nümûnda manķal-ı der-pîş ve iħrâm-ı be-zânû-ârâm ve ķarâr-ı *velâ ħavle-*

²⁴ “*Bir kavmin musibet ve felaketi diġer bir topluluġın maslahatı ve faydasına olabilir.*” anlamına gelen bir Arap atasözü.

²⁵ tarafından / ... M

²⁶ olındıysa daħi / itdiler ise de M

²⁷ bir şûretde / ber-vech M

²⁸ kılındıysa / olındıysa M

²⁹ hengâm-ı hayret-encâmda / hengâmda M

³⁰ mühim-ķadr / hem-ķadr M

³¹ “*Ķat kat eşvâb iktîşâ iden kimesne de ķarb olınur meşeldür. Kezâ fi’l-emşâl ve’l-luġât*” (Müellifin notu)

“*Bir soġandan daha fazla kat kat giyinmiş, kisveye bürünmüş, elbise giyinmiş*” anlamlarına gelen bir Arapça deyimdir.

gûyâ müterak্কıb-ı encâm-kâr oldığım hâlde hayâl-hâne-i tefekkürde nedîm-i hâtır bu şüretle îrâd-ı mağâle mütecâsir oldu ki dülâb-ı düvâzdeh-delv-i³² âsumân-ı çâh çâr-fuşûl-ı ezmânda iki nevbet-gerdân ya'nî ibni müzne-i felek³³ (M/4b) yigirmi dört def'a bedr-i tâbân olmağa qarîbdür ki bu diyâr-ı ta'ayyüş-medâr da ümmîd-vâr-ı tezâ'uf-ı luţf u ikrâm³⁴ ve mısrâ' "*Kerem gördükçe ey Bâkî gedâlardan recâ artar*"³⁵ kâ'idesince âmil-i ihsân 'ale'l-ihsân veliyyü'l-in'âm olarak, şi'r:

Ve tib nefsen fe inne'l-leyle hubla
'Asâ te'tike bi'l-veledi'n-necib³⁶

me'âliyle intizâr-ı ferec-i qarîb ile güzârende-i avân ve zuhûr-ı şâhid-i dil-ârâm-ı merâma müterak্কıb u nigerân iken yine bu eyyâm-ı zemistânda daği bu cây-ı emel-zâyda kalup bu mihen-i (İ/5a) nâ-güher seddinde hişşe-dâr ve te'eħhur-ı ümniyye-i müterak্কıbe ile qarîn-i ekdâr olduğ deyü perde-ber-endâz râz-ı derûn olduğda dil-i şâf u bî-gülle bu vechle âheng-tırâz-ı cevâb-ı bâ-şavâb olup didim ki ey dil, beyt:

(Mefâ'ilün/ Fe'ilâtün/ Mefâ'ilün/ Fe'ilün)

Me-kon zi-ğuşşa şikâyet ki der-tarîk-i taleb
Be-râhitî neresîdân ki zahmetî nekeşîd³⁷

³² delv / çarh M

³³ "Hilâl ma'nâsına muştalaħdır." (Müellifin notu)

³⁴ tezâ'uf-ı luţf u ikrâm / tezâ'uf-ı merâm M

³⁵ Bu mısra, Sabahattin Küçük'ün hazırlamış olduğı Bâkî Divanı'nda 64. gazelin 7. beytinde geçmektedir. Beytin tamamı şöyledir:

Toyılmaz h'ân-ı ihsâna kanâ'at gelmez insâna
Kerem gördükçe ey Bâkî gedâlardan recâ artar (Küçük 1994: 140)

³⁶ "Gönlün rahat olsun, çünkü bu gece gebedir. Bu gecenin sana soylu bir çocuk getirmesi beklenir." şeklinde tercüme edebileceğimiz bu Arapça beytin aslı yine bir Arap atasözüne dayanmaktadır: "*El-leyletü hubla. 'Asa entelide veleden neciba.*" (Geceler gebedir. İnşâ'allâh yakın vakitte hayırlı bir çocuk doğacak.) Bu beytin ve atasözünün Türkçedeki en doğru karşılığı olarak Kıvrımlı Rahmî'nin aşağıdaki beytini örnek olarak verebiliriz:

Âbisten-i safâ vü kederdür leyâl hep
Gün doğmadan meşîme-i şebden neler doğar (Elmas 1997: 56)

³⁷ "*Talep yolunda iken gamdan, kaygıdan şikâyetçi olma. Rahata kavuşmak için zahmet çekmek gerekir.*"

fehvâ-yı dil-ârâsı hâtır-ı nişânıñ beyt:

(Mefâ'ilün/ Fe'ilâtün/ Mefâ'ilün/ Fe'ilün)

Zamân-ı hecr dem-i vaşl-ı yâr olur giderek
Zamânedür bu zemistân bahâr olur giderek

maṭla'-ı garrâsı zîver-i zebânıñ, kıt'a:

(Mef'ülü/ Fâ'ilâtü/ Mefâ'ilü/ Fâ'ilün)

Erbâb-ı hâcetim ü zebân-ı se'ül nîst
Der hâzret-i kerîm temennâ çi hâcetest

Câm-ı cihân-nümâ ki zamîr-i münîr üst
İzhâr-ı ihtiyâc ḥod incâ çi hâcetest³⁸ (M/5a)

mazmûn-ı şihhat-pîrâsı tarîka-i meslûke-i edebde hırz-ı cânıñ iken nedür bu bî-hûşâne ṭavr u ḥareketiñ vâkı'â vâcibe-i zimmet-i 'ubûdiyyetiñ muḳtezâsı üzre kelime-i müstehcene-i şikâyet kaṭ'â nâṭıka-sây-ı maḳâliñ olmaz ise de 'aks-efgen-i mir'ât-ı cebîn-i ḥâliñ olan 'uḳde-i hâtırı daḥi nev-'amâ irâ'e-i menhec-i edebe nâ-muvâfık ve zimmet-i şıdk u 'ubûdiyyete ḡayr-ı lâyıḳdur. (İ/5b) Çünkü veliyyü'n-ni'met-i bî-minnet ve sebeb-i feyz ü rif'atiñ olan zât-ı merâhim-simât-ı çâker-nüvâz ki kütüp-hâne-i fazl u 'irfânda nüşha-i nefise-i nâ-yâb zâtınıñ şânisi ve ol ḥallâl-ı müşkilât-ı 'ulûm ve keşşâf-ı mu'zîlât-ı mantûḳ u mefhûm cenâbınıñ dârü'l-fünûn-ı 'asr u devrânda müdânisi olmadığı gibi ol âsumân-ı luṭf u ihsânıñ şehâb-ı midrâr-ı kef-i cûd u semâhatinden rîzân olan ḳaṭarât pey-der-pey-i kerem ü 'aṭâ ṭarâvet-efzâ-yı gülzâr-ı emânî ve rişâşe-i ebr-i merḥamet-bâr-ı şefḳati tefsîde-lebân-ı âmâle ruṭûbet-baḫşâ-yı kâm-rânı oldıḡı daḥi "ke's-şemsî fi-vaşati'n-nehâr"³⁹ ziyâ-pâş-ı evc-i iştihârdur. (M/5b) El-ḥâşıl mısrâ': "Hemî ber-vech-i kemâlest kemâ lâ-yahff"⁴⁰ ṭbaḳınca ol ḥâce-i müşkil-güşâ-yı ders-hâne-i fazâ'iliñ müselle-i 'âlemiyân olan kemâlât-ı zâhire vü bâṭıneleri "lâ yeḥtâcu eş-şabâḥu ilâ'l-

³⁸ "Ben ihtiyaç sahiplerindenim, ama dilenci değilim. O kerem sahibi Hazret'ten dilekte bulunmama ne gerek var? O iç yüzünün aydınlığıyla cihanı gören kadeh gibidir. İhtiyacı, isteklerimi söylememe ne gerek var?"

³⁹ "Öğle vaktindeki güneş gibi"

⁴⁰ "Her zaman kemâl ve âşikâr olduğu üzere"

mişbâh"⁴¹ şa'sasıyla vâreste-i ta'rîf ü îzâh iken, mısrâ': "*Men kücâ havşala-i sâğar-ı Cemşîd kücâ*"⁴² neşvesiyle yek-ka'tre-i evşâf-ı ber-güzidelerini bülbüle-i dehân-edâya îsâ' itmek benim gibi 'abd-i (İ/6a) endek-mâye vü müzcât-mâ'arifden bî-vâye kemîne-i ednânûn havşala-i iktidârından hâric olduğundan mâ-'adâ vaşşâfân-ı çâpük-edâ-yı zamânededen yekke-süverân mız-mâr-ı bedâyi'-i nazm u inşâ olan büleğ-a-i nâdire-pîrâ bile 'öş-ri mi'sâr-ı medâyih-i i'câz-ı levâyih-i fetvâ-penâhîlerini kemâ-yenbağı edâ idemeyecekleri hüveydâdır.⁴³ İşte böyle bir lüce-i fazl u 'irfân belki kefi deryâ-nevâli 'ummân-ı cûd u ihsân olan veliyyü'n-ni'âm-ı bende-perverin 'aş-ı ma'âlî-ğaş-ı 'âlîleri sermâ-dîdegân-ı nevmîdiye mevsim-i rabî'-i kâm-rânî ve 'andelîbân-ı⁴⁴ gülşen-i ma'ârifin vaşl-ı gül-gönçe-i merâma zamân-ı feryâd (M/6a) u figânı olduğundan seniñ gibi nice bendegân-ı muşâdaqat-nişân âsitân-ı merâhim-'unvânları neyl-i dil-ğâh ile ber-murâd ve nice nâ-murâd-ı ye's i'tiyâd sâye-i şefkat-vâye-i 'aliyyelerinden memnûn u dil-şâd olmuş ve olmağdadır. Bâ-ğuşûs seniñ haqqında bu âna dek ibzâl buyurdıkları envâ'-ı luğf u iltifât ve şunûf-ı ihsân u 'inâyâtın ifâ-yı teşekküründe 'aciz ü kûşûruñ nümûdâr ve mâ-ğaşal sa'y u mağdûruñ ğayr-ı vâfi olduğu bedîdâr (İ/6b) iken seniñ fıkdân-ı isti'dâd u kâbiliyyet ve 'adem-i istihkâk u liyâkâtiñden igmâz-ı 'ayn-ı merhâmet buyurularak ancak bende vü bende-zâde-i dîrîne-i dergâh-ı merâhim-dest-gâh-ı kerîmâneleri bulunduğuna binâ'en haqqında bu kadar teveccühât-ı 'aliyye-i veliyyü'n-ni'amîleri mebzûl u sezâ-vâr buyurulmuşken ve inşâ'allâhu te'âla ve muktezâ-yı rahm u işfâk-şîme-i şefkat-meşîme-i 'âlîleri üzere ba'dezîn dañi mısrâ' "*Ânân ki hâkrâ be-nazar-ı kimyâ kunend*"⁴⁵ iktizâsınca iksîr-i nazar-ı iltifât-ı rahîmâ-

⁴¹ "*Sabah vaktinin kandile ihtiyacı yoktur.*" anlamına gelen bir Arap atasözüdür. Bu atasözünü Türkçemizde "*Görünen köy kılavuz istemez.*" atasözüyle karşılamak mümkündür.

⁴² "*Ben neredeyim, Cemşîd'in kadehinin insana verdiği kavrayış, anlayış nerede?*" Ziver Bey bu mısrayı, Şeyhülislam Ârif Hikmet Bey'in vasıflarını övmekten âciz olduğunu belirtmek için yazmıştır. Farsça mısranın öncesinde geçen; "*Sabah vaktinin kandile ihtiyacı yoktur.*" Arap atasözü de bu gerçeği ifade etmek için kullanılmıştır. Zaten müellif, Farsça mısranın öncesinde ve sonrasında Şeyhülislam Ârif Hikmet Bey'in cömertliğini, faziletini ve ilmini hakkıyla övemeceğini söylemektedir.

⁴³ Hüveydâdır / âşikârdır M

⁴⁴ 'andelîbân / hezârân M

⁴⁵ Bu mısra Hâfız Divanı'nda bulunan aşağıdaki beyitten iktibas edilmiştir:

neleriyle nukre-i ma'sûşe-i hayşiyetiñ hâlişü'l-'ayâr ve tamğa-pezîr-i i'tibâr olarak beyne'l-emâsîl ve'l-etrâb müftehîr ü kâm-yâb olacağıñ (M/6b) meczûm u âşikâr bulunmuş iken “Nediir bu bî-edebâne ızhâr-ı ye's ü melâle cesâretiñ” deyü çihre-i ihtizâz u ictirâsına silî-zen-i 'itâb-ı gûş-mâl-i nişâb olduğumda der-ân sâ'at dil-i bî-çâre mütecâsir olduğu revîş-i nâ-bercâsından şerm-sâr ve ğarîk-i deryâ-yı hacâlet ü 'âr olup hareket-i küstâhânesine peşimân u nâdim ve i'tizâz u istirhâm-künân⁴⁶ (İ/7a) peygûle-i sine-i bî-kîne mine'l-kağim me'lûf bulunduğı du'â-yı izdiyâd-ı 'ömr ü devlet-i hazret-i veliyyü'n-ni'amîye ez-ser-i nev müdâvim oldu. Lî-münşi'ihî'l-ħakîr:⁴⁷

(Mefâ'ilün/ Mefâ'ilün/ Mefâ'ilün/ Mefâ'ilün)

İlâhî 'ömrini müftî'l-enâmıñ eyle efzûnter
Kemîne bendesi Zîver de olsun luğfına mazhar

Olup şayf u şitâ gül-gönçe-i iğbâli üşkûfte
Ola gül-nahl-i zâtı gülşen-i iğbâle zîb-âver⁴⁸

İmzâ⁴⁹

(Mefâ'ilün/ Fe'ilâtün/ Mefâ'ilün/ Fe'ilün)

Du'âcı Zîver-i kemter ki nâ'ib-i Bolı'dur
Cenâb-ı müftî-i 'aşrıñ kemîne bir kulıdur

Fî ğurre-i Rebîü'l-evvel sene 65⁵⁰

Ânân ki ħâkrâ be-nazar kimyâ kunend

Âyâ buved ki gûşe-i çeşmî bemâ kunend

(Nazarlarıyla toprağı altın hâline getirenler, acaba bir göz ucuyla bize de bakmazlar mı ki?) (Gölpinarlı 1985: 124-126).

⁴⁶ istirhâm / isti'fâ M

⁴⁷ Lî-münşi'ihî'l-ħakîr / Kıt'a-i lî-münşi'ihî M

⁴⁸ Ola gül-nahl-i zâtı gülşen-i iğbâle zîb-âver / Nihâl-i zâtı olsun gülşen-i iclâle zîb-âver M

⁴⁹ İmzâ / Beyt M

⁵⁰ Fî ğurre-i Rebîü'l-evvel sene 65 / Fî 23 Şafer sene 65 M

Sonuç

Görüldüğü gibi mensur şitâiyye; gerek içeriğiyle gerek anlatım biçimiyle gerekse kelime kadrosu bakımından manzum şitâiyyelerle birçok ortak özelliğe sahiptir. Buna karşılık eser, mensur olması bakımından diğer şitâiyyelerden ayrılmaktadır. Ayrıca şitâiyyede geçen bazı kelimelerin müellif tarafından sözlük anlamlarının der-kenar olarak yazılması da dikkat çekici bir diğer özelliktir. Eserin bir diğer önemli vasfı ise müstakil olarak yazılmış olmasıdır. Tüm bu özellikleriyle Tırnakçı-zâde Zîver Bey'e ait olan eser, şitâiyye türü ile ilgili yukarıda verilen tanımlamaların eksik olduğunu göstermektedir. Bu bakımdan şitâiyyeyi tanımlanırken sadece manzum olarak yazıldığını söylemek yanlış bir genelleme olacaktır. Buna göre şitâiyyelerin; *kışı ve soğuğu konu edinen, kışın insanlar ile tabiat üzerindeki etkilerini anlatan manzum ve mensur eserler* olduğunu söylemek kanaatimize göre daha doğru bir tanımlama olacaktır.

Kaynakça

- Admış, Aysel (2007), *Âkif Divanı*, Sivas: Cumhuriyet Üniversitesi, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.
- Ahmet Bâdî Efendi, *Riyâz-ı Belde-i Edirne*, Cilt: II, İstanbul Bayezit Devlet Kütüphanesi, No: 10392.
- Akarca, Döndü (2003), *Şitâ'iyye Nesiplerinde Dil, Anlatım ve Muhtevâ Özellikleri*, Adana: Çukurova Üniversitesi, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.
- Akkuş, Metin (2007), *Klâsik Türk Şiirinin Anlam Dünyası*, Erzurum: Fenomen Yay.
- Akkuş, Metin (1987), *"Türk Edebiyatında Şehr-engizler ve Bursa Şehr-engizleri"*, Erzurum: Atatürk Üniversitesi, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.
- Akyüz, Kenan, vd. (2000), *Fuzûlî Divanı*, Ankara: Akçağ Yay.
- Armaoğlu, Fâhir (1997), *19. Yüzyıl Siyasi Tarihi (1789-1914)*, Ankara: TTK Yay.
- Arslan, Mehmet (2009), *Zîver Paşa Dîvân ve Münşe'ât*, Sivas: Cumhuriyet Üniversitesi Yay.

- Bayındır, Şeyda (2008), *Şehdî Divanı*, Ankara: Gazi Üniversitesi, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.
- Bulan, Ayşe (1993), *Hâşimî Divanı*, Konya: Selçuk Üniversitesi, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.
- Çoşkun, Ali Osman (1990), *Simkeş-zâde Feyzî Dîvânı*, Ankara: Gazi Üniversitesi, Yayınlanmamış Doktora Tezi.
- Çavuşoğlu, Mehmed (1977), *Yahyâ Bey Dîvanı*, İstanbul: İÜ Fen-Edebiyat Fak. Yay.
- Çavuşoğlu, Mehmed ve M. Ali Tanyeri (1987), *Zatî Divanı*, Cilt: III, İstanbul: İÜ Edebiyat Fakültesi Yay.
- Çavuşoğlu, Mehmed ve M. Ali Tanyeri (1990), M. Ali, *Üsküblü İshâk Çelebi Dîvanı*, İstanbul: Mimar Sinan Üniversitesi Yay.
- Dikmen, Hamit (1991), *Seyyid Vehbî ve Divânının Karşılaştırmalı Metni*, Ankara: Ankara Üniversitesi: Yayınlanmamış Doktora Tezi.
- Doğan, Muhammet Nur (2000), *Leyla vü Mecnun*, İstanbul: YKY.
- Dörtbudak, Mehmed Veysi (2003), *Kıratoğlu Emin Divanı*, İzmir: Akademi Kitabevi.
- Eğri, Sadettin (2001), *Bir Bursa Efsanesi Münâzara-i Sultân-ı Bahâr Bâ-Şehriyâr-ı Şitâ*, İstanbul: Kitabevi Yay.
- Elmas, Sevgi (1997), *Rahmî (Kırımlı, Mustafa) Hayatı, Edebî Şahsiyeti, Eserleri ve Dîvânının Tenkidli Metni*, Edirne: Trakya Üniversitesi, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.
- Erdoğan, Mehtap (2009), "Sıdkî Paşa'nın Alegorik Bir Eseri: Berf ü Bahâr", *Turkish Studies Volume 4/2, Winter*, 393-438.
- Erkul, Râsîh (1992), *Birrî Mehmed Dede Divanı*, Konya: Selçuk Üniversitesi, Doktora Tezi.
- Fatin, (1271), *Tezkire-i Hâtimetü'l-Eş'âr*, İstanbul.
- Fedai, Harid (1989), *Kıbrıslı Âşık Kenzî Divanı*, Cilt: 1, Kıbrıs: KKTC Millî Eğitim ve Kültür Bakanlığı Yay.
- Gölpınarlı, Abdülbâkî (1985), *Hâfız Dîvânı*, İstanbul: MEGSB Yay.
- Güfta, Hüseyin (1999), *Antakyalı Yahyâzâde Âsaf, Hayatı, Edebî Kişiliği ve Şiirleri*, Antakya: M. Tekin Yay.
- İnal, İbnü'l-emîn Mahmut Kemal (1988), *Son Asır Türk Şairleri*, Cilt:4, İstanbul: Dergah Yay.

- Kadioğlu İdris (2003), *Lebîb-i Âmidî Hayatı, Edebî Kişiliği, Eserleri ve Divânı'nın Tenkitli Metni*, Diyarbakır: Dicle Üniversitesi, Yayınlanmamış Doktora Tezi.
- Kahramanoğlu, Kemal (1995), *Sâmî Hayatı, Eserleri, Edebî Kişiliği ve Divânı'nın Tenkidli Metni*, Konya: Selçuk Üniversitesi, Yayınlanmamış Doktora Tezi.
- Karal, Enver Ziya (1995), *Osmanlı Tarihi*, Cilt: VI., Ankara: TTK Yay.
- Kemikli, Bilal (2003), *Ârif Hikmet Bey Hayatı, Sanatı, Eserleri*, Ankara: MEB Yay.
- Kutlar, Fatma Sabiha (2004), *Arpaemîni-zâde Mustafa Sâmî Divan*, Ankara: Kalkan Matbaası.
- Küçük, Sabahattin (1994), *Bâkî Dîvânı*, Ankara: TDK Yay.
- Macit, Muhsin (1997), *Nedîm Divanı*, Ankara: Akçağ Yay.
- Mehmed Bahaeddin (1997), *Yeni Türkçe Lügat*, Ankara: Akçağ Yay.
- Mehmed Süreyya, (1308), *Sicill-i Osmânî*, Cilt: 2, İstanbul: Matbaa-i Âmire.
- Mengi, Mine (1995), *Mesîhî Dîvânı*, Ankara: AKM Yay.
- Mustafa Bin Şemseddin Ahterî, (1310), *Ahterî Kebîr*, İstanbul: Matba'a-i Âmire.
- Okur, Atike (Kodaz) (1994), *Râzî (Abdullatif) Divanı*, Konya: Selçuk Üniversitesi, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.
- Okuyucu, Cihan (1994), *Cinânî Hayatı, Eserleri, Divanının Tenkidli Metni*, Ankara: TDK Yay.
- Özdirek, Recep (1996), "Gânim el-Bağdâdî", *DİA*, Cilt: 13, İstanbul, 350-351.
- Pakalın, Mehmet Zeki (2004), *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, İstanbul: MEB Yay.
- Şemseddin Sâmî, (2004), *Kâmûs-ı Türkî*, Çağrı Yay., İstanbul: Çağrı Yay.
- Şeyhülislam Ârif Hikmet Bey, *Tezkiretü's-Şu'arâ*, Millet Kütüphanesi Ali Emîrî Efendi Bölümü, no: 789.
- Tâhirü'l-Mevlevî, (1973), *Edebiyat Lügatı* (hızl. Kemâl Edib Kürkçüoğlu), İstanbul: Enderun Kitabevi.
- Tarlan, Ali Nihad (1970), *Zatî Divanı*, Cilt: II, İstanbul: İÜ Edebiyat Fakültesi Yay.
- Tarlan, Ali Nihad (1992), *Necâtî Beg Divanı*, Ankara: Akçağ Yay.
- Tarlan, Ali Nihad (2005), *Ahmet Paşa Divanı*, İstanbul: MEB Yay.

- Tırnakçı-zâde Mehmed Sa'îd Zîver Bey, *Şitâ'iyye-i Mensûre*, İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi, No: TY 3986.
- Tırnakçı-zâde Mehmed Sa'îd Zîver Bey, *Şitâ'iyye*, Ankara Milli Kütüphanesi, Yz. A. 1662.
- Tulum, Mertol ve M. Ali Tanyeri (1977), *Nev'î Divan*, İstanbul: İÜ Fen-Edebiyat Fakültesi Yay.
- Tuman, Mehmet Nail (2001), *Tuhfe-i Nâilî*, Cilt:2, (hzl. Mustafa Tatçı, Cemal Kurnaz), Ankara: Bizim Büro Yay.
- Turgutlu Mehmet (2008), *Enderunlu Halîm Divanı*, Konya: Selçuk Üniversitesi, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.
- Urfalı Kemal Edip, (1991), *Urfa Ağzı*, Ankara: TDK Yay.
- Yazır, Elmalılı M. Hamdi (1995), *Hak Dîni Kur'an Dili*, Ankara: Akçağ Yay.
- Yurttaş, M. Nurullah (2007), *Feyzî Halil Bey Divânı, Hayatı, Edebî Şahsiyeti, Eserleri ve Divânı'nın İncelemesi*, Afyon: Afyon Kocatepe Üniversitesi, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.